

KULTURNA ANTROPOLOGIJA KORČULE S POSEBNIM OSVRTOM NA SUZAŠTITNIKA SV. TODORA

Lozančić, Gloria

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:019553>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-06-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**KULTURNA ANTROPOLOGIJA KORČULE S POSEBNIM
OSVRTOM NA SUZAŠTITNIKA SV. TODORA**

GLORIA LOZANČIĆ

SPLIT, 2022.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

**KULTURNA ANTROPOLOGIJA KORČULE S POSEBNIM OSVRTOM
NA SUZAŠTITNIKA SV. TODORA**

Studentica:
Gloria Lozančić

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2022. godine

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Advent	5
2.1. Sveta Barbara.....	5
2.2. Sveti Nikola – biskup	7
2.3. Sveta Lucija	8
2.4. Badnjak.....	9
3. Božićno vrijeme	12
3.1. Sveti Stjepan Prvomučenic.....	13
3.2. Sveti Ivan apostol	13
3.3. Sveta nevina dječica	14
3.4. Silvestrovo	14
3.5. Nova godina.....	15
3.6. Sveta tri kralja.....	17
4. Kolendovanje	18
5. Sveti Vlaho	21
6. Poklade	22
7. Sveti Josip	23
8. Korizma.....	24
8.1. Cvjetnica.....	25
8.2. Veliki ponedjeljak, utorak i srijeda.....	28
8.3. Veliki četvrtak	28
8.4. Veliki petak.....	29
8.5. Velika subota	30
9. Uskrsno vrijeme	31
9.1. Spasovo.....	31
9.2. Duhovi	32

9.3. Tijelovo.....	32
10. Sveti Juraj.....	33
11. Sveti Marko	33
12. Sveti Filip i Jakov.....	34
13. Sveti Antun Padovanski	35
14. Sveti Ivan Krstitelj	36
15. Sveti Todor suzaštitnik grada Korčule	39
15.1. Strukturirani intervju / terensko istraživanje o sv. Todoru	43
16. Velika Gospa.....	46
17. Svi sveti	47
18. Dušni dan.....	48
19. Rječnik	49
20. Zaključak.....	53
21. Izvori	54
22. Literatura	55
Sažetak	60
CULTURAL ANTHROPOLOGY OF KORČULA WITH SPECIAL REFERENCE TO THE CO-PROTECTOR OF SAINT TODOR	61

1. Uvod

Hrvatska tradicijska baština nebrušeni je dijamant koji se svijetu tek počeo predstavljati. Iskonski lijepa i tradicionalnoga duha, stoljećima izolirana Korčula, danas mami sve više posjetitelja svojom autentičnom cjelogodišnjom ponudom. Za razliku od sličnih netaknutih destinacija, Korčula je mjesto u kojem duh tradicije vlada svakodnevno. Potvrda toga su sami mještani koji svoju tradiciju nisu rasuli po neplodnim poljima, već su je usadili svojim čuvarima tradicije – potomcima. Vjerno čuvaju tradiciju koliko im duh modernizma to dopušta. Nisu dopustili da zamru starinski običaji koji uključuju slavljenja adventa, pripremu korizme, kolendovanje, veličanje i čašćenje Gospe i tomu slično. Dan danas moguće je vidjeti prizore koji odmiču poglede iz svakodnevnog života usmjeravajući ih u takozvano minulo vrijeme – vrijeme koje kao da je stalo. Dok Grad živi svoju tradiciju na njega vjerno pazi sveti Todor – suzaštitnik; uz bok svetom Marku. Možda jest sveti Todor svetac neobičnog imena za područje Hrvatske, no njegov život, svetkovina i djelovanje treba se čuti i van gradskih bedema koji ga vjerodostojno štite svih ovih godina. Otok Korčula bio je nastanjen od prapovijesti pa sve do danas. Neosporna je činjenica da obiluje bogatim nepokretnim i pokretnim sakralnim spomenicima koji svjedoče njegovu dugu povijest. Brojni narodi pokušali su zauzeti njen položaj i vrbovati ga sebi, no danas je otok Korčula biser hrvatske kulture. No, i dalje su prisutni brojni problemi kao što su nedostatak izvora, uništena baština te najnoviji problem koji ne zahvaća samo ovaj otok, a to je turistifikacija.

Cilj je rada naglasiti važnost kulturnih antropoloških običaja na području Korčule. To su godišnji narodni običaji, vjerski ili svjetovni, koji su vezani uz pojedine blagdane i spomendane. Nastojalo se zabilježiti (sve)opće karakteristike, kao i posebnosti određenih običaja.

Motivaciju za radom pobudila je ljubav prema otoku koja raste iz dana u dan. Ono što čini tradiciju i cijeli otok jesu ljudi kojih je nažalost oskudnije nego prošlih godina, stoljeća. Međutim, oni hrabri održavaju na životu dva isprepletana svijeta – suvremenost i tradiciju.

2. Advent

Advent je najveselije razdoblje u kršćanskoj zajednici za razliku od razdoblja korizme. Dan danas narod se u svojoj nutrini raduje te mirno iščekuje rođenje svoga Spasitelja. To malo djetesce veseli tisuće i tisuće vjernika, ali i nevjernika. Sposobnost pozitivnog duha nadjačava sve nedaće i nevolje s kojima se čovjek susreće. Međutim, danas naši običaji bivaju zataknuti zapadnjačkim stilom života. Vrijeme adventa zasjenio je Djed Božićnjak. Da bi se ponovno vratio onaj pravi, istinski duh adventa koji su živjeli naši predci, potrebno je oživjeti stare hrvatske tradicijske običaje te objasniti sam pojam adventa. Proslava adventa započinje u davnom 4. stoljeću Godine Gospodnje, a riječ advent dolazi iz latinskog podrijetla *adventus*, -*us*, *m.* što označava dolazak, dohod, početak. Došašće Kristovo traje četiri nedjelje uoči samog Božića. Slavlje adventa započinje misama zornicama koje se slave u šest sati ujutro. Počinju u prvi ponedjeljak nakon blagdana sv. Andrije, a zovu se zornicama jer zora simbolizira Kristov dolazak, tj. rođenje. Simboličnost nije prisutna samo kod zornica. Četiri nedjelje koje prethode Božiću simboliziraju četiri tisućljeća od početka stvaranja svijeta do Kristova dolaska. Također, svećenici nose simboličnu ljubičastu i/ili ružičastu misnicu koje predstavljaju vrijeme pokore.¹ Sve u svemu običaji su u brojnim mjestima diljem hrvatske općeprihvaćeni kao i načini ponašanja koji uključuju osnovne, ceremonijalne te simboličke značajke koje njeguje neka određena društvena zajednica. Običaji se od mjesta do mjesta razlikuju u nekim stvarima, ali i preklapaju.

2.1. Sveta Barbara

Prvi vjesnik Božića jest svetica i mučenica Barbara. Božić je „dan u koji je procvao najljepši cvijet na stablu čovječanstva, Isus Krist. To je već naviješteno u Starom zavjetu od proroka Izaije: “Isklijat će mladica iz panja Jišajeva, izdanak će izbit iz njegovog korijena” (Iz 11,1)“.² Od njenog spomendana, koji se obilježava 4. prosinca, do Božića ima dvadeset i jedan dan. U adventsko vrijeme, 4. prosinca, darivala su se dobra djeca, a kažnjavala ona loša.³

¹ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-416.

²<https://www.bitno.net/vjera/svetac-dana/sveta-barbara-zagovornica-ljudi-u-situacijama-opasnim-po-zivot/> (pristup: lipanj 2022.)

³ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 418.

Također, isti dan u većini krajeva i u gradu Korčuli sije se pšenica u tanjuriće ili zdjelice. Prema Marku Dragiću „podrijetlo toga običaja seže u drevna vremena, a cilj je prizivanje dobre ljetine. Pšenica do Božića naraste petnaestak centimetara te na Badnju večer i božićne blagdane služi kao ures u kućama ili crkvama ili se u nju stavljaju tri svijeće koje se pale na Badnju večer, za vrijeme božićnog te novogodišnjeg ručka, a ponegdje i na Staru godinu i Sveta tri kralja. Prema rastu te pšenice proricalo se o urodu i uopće o blagostanju u nastupajućoj godi“.⁴ Sve je puno simbola pa tako pšenica simbolizira kruh, a kruh je simbol Kristova tijela. Proključala pšenica, tj. zelena boja simbolizira proljeće i vegetaciju koji označavaju nadu te pobjedu proljeća nad zimom, tj. pobjedu života nad smrću. Kult svete Barbare malo je istražen u Hrvatskoj. Njezin kult ogleda se u legendama, pučkim lirskim pjesmama, molitvama, crkvama, kapelicama, oltarima i tomu slično. Iako je kult nedostavno istražen, svetu Barbaru štiju zapadna i istočna Crkva te protestanti. Višestruka je zaštitnica – rudara, radnika, požara, groznice, nagle i nepripravne smrti te gromova.⁵

U gradu Korčuli „na 4.12. skuhalo bi se vara. Stavi se zajedno biži, slanetak, fažol, kukuruz. Sve skupa 9 vrsti hrane. Kad grmi, blagoslovljeno cviće nikada ne bacaš. Držiš ga doma. Prije je u staro vrime kad je grmilo ili lampalo onda si govori taljanski. Ona je zaštitnica protiv vatre, grmljavine, topova...Kad bi počelo grmit rekla bi se ta molitva i blagoslovljeno cviće bacilo bi se ogranj da ferma to. Naučila me tome moja mater“:

*Santa Barbara, San Simon,
liberateci di questo ton,
di questo ton, dalla saetta,
Santa Barbara benedeta.*⁶

U prijevodu:

*Sveta Barbara i sveti Šimune,
oslobodite nas od ovoga groma.
od ovoga groma i od ove munje,*

⁴ Dragić, Marko. *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata. Nova prisutnost*, vol. XIII (2), 2015a, str. 155.

⁵ Dragić, Marko. *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata. Nova prisutnost*, vol. XIII (2), 2015a, str. 141-163.

⁶ Kazala mi je Stanka Kraljević 1. lipnja 2022.

2.2. Sveti Nikola – biskup

Drugi glasnik Božića jest Sveti Nikola – biskup. Slobodno govoreći, djeci najdraži svetac prije Božića zbog mnogih darova koje im donosi. U Maloj Aziji, u pokrajini Lyciji u Patari, rođen je sveti Nikola (4. stoljeće). Potječe iz kršćanske obitelji, a stric je bio taj koji ga je zaredio. Sveti Nikola oduvijek je brinuo za sirotinju. Nakon smrti roditelja sav imetak razdijelio je sirotinji, a postoji i legenda koja govori kako je sveti Nikola pomagao nekom plemiću koji je ostao bez novaca ubacujući mu novce kroz prozor kako bi ovaj uspio udati kćeri.⁸ Citirajući Dragića postoje dvije legende vezane uz događaj sa siromašnim plemićem: „prema jednoj legendi nakon druge vrećice otac djevojaka odlučio je u zasjedi nekoliko noći čekati dobrotvora. Kad je Nikola ubacio dar i za najmlađu djevojku otac je skočio i prepoznao Nikolu. Usprkos zaklinjanju da nikome ništa ne govori, sretni otac je sve razglasio. Po drugoj legendi Nikola je vidio da ga otac djevojaka čeka pa se popeo na krov i kroz dimnjak ubacio zlatnike. Nad otvorenim ognjištem sušile su se čarape i zlatnici su pali u čarape. Prema toj legendi nastala je tradicija stavljanja darova u čarape ili čizmice, a sveti Nikola postao je zaštitnikom djevojaka u nevolji i udavača.“⁹ Od tuda proizlazi običaj darivanja djece. Svoje ulaštene čizmice ili čarape postavljaju na prozor, a sveti Nikola potajno stavi darove dobroj djeci, a lošoj ostavi šibu. Brojne su legende vezane uz svetog Nikolu, a jedna od poznatijih je ta kada se sveti Nikola zaputio u Svetu zemlju. Zatekla ga je strašna oluja i brod skoro da je potonuo. Međutim, sveti Nikola zaprijetio je valovima i oni su se smirili. Ova legenda učinila ga je zaštitnikom pomoraca i putnika. Također, kao i sveta Barbara, višestruki je zaštitnik djece, pomoraca, neudanih djevojaka, siromaha, studenata, farmaceuta, pekara, ribara, svjećara, zidara, trgovaca, tkalaca, zatvorenika, trgovaca, putnika, bolesnika, umirućih.¹⁰ Kult svetoga Nikole iznimno je raširen i na Istoku i na Zapadu, a na otoku Korčuli posebno ga štiju Račišćani.

⁷ *Isto*.

⁸ Dragić, Marko. *Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata. Ethnologica Dalmatica*, Split 22, 2015b, str. 5-42.

⁹ *Isto*, str. 8.

¹⁰ *Isto*, str. 5-42.

*„Brodovi bi došli u valu. Skupili bi se sa zastavicama. To je bilo prije mog rođenja. Bila bi sveta misa, procesija i blagoslov brodova. Danas toga nema. Ostala je samo sveta misa i procesija“.*¹¹

2.3. Sveta Lucija

Treća glasnica Božića jest sveta Lucija. Rođena je u imućnoj obitelji 284. godine u Sirakuzi na Siciliji. Njezina ljubav prema Bogu ojačala je tijekom posjeta grobu sv. Agate u Kataniji u vjeri da će joj pomoći pri ozdravljenju teško bolesne majke. Sveta Agata ukazala se svetoj Luciji te joj kazala da je njena majka ozdravila, a da će se Krist proslaviti po njoj, svetoj Luciji, rođenu Sirakuzu. Kao i sveti Nikola, razdijelila je svoj imetak siromasima, stoga ju je njezin mladić prijavio da je kršćanka jer laički rečeno, kršćanstvo tada nije bilo „legalizirano“. Htjeli su da se sveta Lucija klanja rimskim idolima, no njenu ljubav prema Bogu nitko nije mogao slomiti pa ni teško mučeništvo. Sudac je na silu pokušao odvesti svetu Luciju u kuću bludnica, no jaram volova nije ju mogao maknuti s mjesta. Zbog neuspješnog pothvata, naredio je da je se polije vrelin uljem i smolom te potom zapale. Ni to nije uspjelo potom je odlučio da joj se mačem probode vrat. Konačni čin mučenja bilo je vađenje njezinih očiju, no nekim djelovanjem neobjašnjive sile, uspjela je vidjeti i bez očiju. Iz tog čina proizlazi i značenje njezina imena koje dolazi iz latinske riječi *lux*, što znači ‘svjetlo, sjaj, jasnoća’, a u daljnjem smislu znači ‘oko’, ‘život’.¹² U hrvatskoj tradiciji kult svete Lucije najviše se povezuje s vidom, a postoji i dugogodišnja tradicija nadijevanja imena ženskoj djeci po ovoj svetici. Spomendan svete Lucije obilježava se 13. prosinca, a razdoblje od blagdana svete Lucije do Božića naziva se Lucijanskim danima. Oni se odnose na brojna gatanja i proricanja, a posebno proricanja vremena koje se još naziva brojanicama. Dvanaest dana do Božića uzima se kao mjerilo vremena za dvanaest mjeseci u sljedećoj godini, stoga treba zabilježiti kakav je bio dan – sunčan, hladan, maglovit... Na području Dalmacije djeca bi se darivala. Pod svoj jastuk stavljala su čarape jer su očekivali da će im sveta Lucija donijeti darove. Sutradan bi dobru djecu u čarapici dočekale suhe smokve, bademi, orasi, jabuka i slično. Međusobno si bi pokazivali što su dobili. Nažalost, sirotinjska djeca nije uživala u darovima svete Lucije pa bi

¹¹ Kazala mi je Boženka Petković, rođ. Silić, 18. lipnja 2022.

¹² Dragić, Helena, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., 235.-252.

im se govorilo da je to zbog toga što nisu dobro očistili dimnjak oa se sveta Lucija nije mogla provući s darovima.¹³

*„To je defacto kolendavanje. Za svetu Lucu je običaj, sad su već stavili i svetoga Nikolu, ali sveti Nikola je novi. On će postat tradicija, ali prije je bila samo sveta Luca i to na način da bi dica uvečer ostavila bičvu. Više ni nema bičava, razumiš me, ono staru bičvu na kosicu, ne najlonke ili kratke bičve. Nego normalno dugu bičvu bi ostalivi na posteju ili na punistru digo' bi je obisili i onda bi sutra ujutro našli što bi in sveta Luca donila. Donila bi in naranču, čokoladu, donila bi in ako su išli u školu bilježnicu, boje, gaćice...ono što je trebalo. Na taj način bi se sveta Luca obilježavala u Korčuli“.*¹⁴

2.4. Badnjak

Badnjak (Badnji dan, Badnjica) dan je prije Božića i posvećen je Adamu i Evi. Dolazi od glagola *bъdeti* – "bdjeti", ili od pridjeva *badar* i od toga izvedenoga glagola razbadriti se – "razbuditi se, biti budan".¹⁵ To tumačenje afirmira i romanski naziv *vigilia* – bdijenje, "noćno stražarenje". Tada hrvatski katolički puk posti iako post Crkva nije odredila. To je dan duhovnih i ovozemaljskih priprava za Božić. Prema Silviu Braici „poslovi su bili najčešće podijeljeni tako da su muškarci pripremili drva i živinu za pečenje te većinom odmarali dok su žene kuhale, pripremale jela i kolače, čistile kuću“.¹⁶ U folklornom smislu badnji dan je najbogatiji dan u kršćanskoj tradiciji. Dijeli se na badnje jutro i na badnju noć. Badnje jutro i dan karakteriziraju djeca – „jutarnji čestitari (kvočke, položaj, badnjičari); obredi, običaji i divinacije vezane uz drvo badnjak; post i priprava hrane za Božić; pravljenje božićne svijeće; gobinjanje (kićenje) zelenilom, najčešće bršljanovim, maslinovim i lovorovim grančicama: domova, štala, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka, groblja; koledanje i veseljanje; blagoslov ovaca; glorijsani; škropljenje blagoslovljenom vodom: ukućana, domova, štala, stoke, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; divinacije“.¹⁷ Značajke

¹³ Alujević, Maja (2006). *O blagdanu svete Lucije*, *Ethnologica Dalmatica*, Etnografski muzej Split, 2006.

¹⁴ Kazala mi je Stanka Kraljević 1. lipnja 2022.

¹⁵ Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina* 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229.

¹⁶ Braica, Silvio, *Božićni običaji*. *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004., str. 11.

¹⁷ Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399.

Badnje večeri su slama, kićenje božićnog bora ili jelke, ukrašavanje božićnih jaslina, postavljanje božićnih svijeća, badnja večera, večernja molitva, bdijenje, ophodi, čestitanje, zdravice, pjesme, koledanje, krjesovi.¹⁸ Na badnji dan najveću pozornost privlači drvo badnjak te obredi i običaji vezani uz njega. Najstariji spomen paljenja badnjaka kod Hrvata nalazi se u dubrovačkom *Statutu Liber statutorum ciuitatis Ragussi* iz 1272. godine.¹⁹

Drvo badnjak pomno se priprema od mjeseca kolovoza. To je dužnost domaćina kuće, a najčešće djed i unuk ili otac i sin sijeku badnjake na sami dan Badnjaka, bilo to jutro ili popodne. Badnjak se donese kući te se položi pokraj ulaznih vrata od kuće i tu stoji do zalaska sunca. Paljenje badnjaka biva uvečer, a domaćin bi često krstio badnjak nakon čega bi se cijela obitelj prekrizila i time bi taj obred završio.²⁰ Prema Josipu Kelavi „važno je ostaviti badnjak ili lug od badnjaka na mjesto na kojem je se nešto sadilo ili sijalo. Na taj način bi zaštitili i osigurali bolje urode na njivama.“²¹ Prisutan je običaj da kada se badnjak zapali, njegova vatra se uopće ne gasi. Razlog tomu jest taj da svjetlo gori kroz cijelu noć, tj. smatra se simbolom kršćanskog gostoprimstva. Krist se rodio u štalici jer za njega nije bilo mjesta u kućama i gostionicama.²²

Tradicionalno se na Badnji dan kite božićna drvca (bor, jelka). Nekada prije kitili su ih svijećama, orasima obojenim u srebrnu ili zlatnu boju, lješnjacima, jabukama, smokvama, bombonima, ukrasnim šarenim svjetlucavim papirima²³. Ukrašava se i okućnica, međutim u današnje vrijeme je se to pomaknulo na nekoliko dana, čak i tjedana ranije.²⁴

Pjevale su se i molile razne molitve uoči Badnjeg dana i Božića, a u tim pjesmama ogleda se veselje jer se rodio Spasitelj i Otkupitelj svijeta:

Čudnu radost ja vam spravljam,

Na put pravi vas postavljam.

¹⁸ Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 68.

¹⁹ Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 230.

²⁰ Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 79.

²¹ Kelava, Josipa, *Badnjica u kulturnoj baštini posušškoga kraja*. *Ethnologica Dalmatica*, 24 (1). Split: Etnografski muzej, 2017., 9.

²² Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 257.

²³ *Isto*, str. 259.

²⁴ Kelava, Josipa, *Badnjica u kulturnoj baštini posušškoga kraja*. *Ethnologica Dalmatica*, 24 (1). Split: Etnografski muzej, 2017., 18.

*Spasitelj se rodi noćas,
Ki je s neba saša za nas.*

*Meju dvoje řivinice,
Kun Josefa i Divice
A nebesa to slišahu,
Slatkim glasom vapijahu.*

*Vi nemojte već tu stati,
Blizu ćete njega naći.
Do Betlema vi pojdite,
I njemu se poklonite.²⁵*

Badnji dan posebno se cijenio u korčulanskim brodogradilištima „odakle su brodograditelji po svojim djetićima slali rodbini, svojti i prijateljima badnjake, izrezano drvo smolaste borovine, okićeno s tri grančice lovorike. Dok su postojala otvorena ognjišta (komini), domaćin je doveće naložio badnjak na oganj uz poseban obred: na nj se postave tri uštipka, zatim ga domaćin pospe žitom i polije vinom, pa s ukućanima izmoli Oćenaš i potom djeca pojedu uštipke, a odrasli ispiju vino“.²⁶

„Valjda to postoji i drugdje, ja ne znam, ode kako je Korćula bila poznata po brodogradnji, kroz vjekove. Zapravo brodogradnja i kamenoklesarstvo su hranili narod ovdje. To su bila najjaća dva zanatstva ode. I postojali su brodograditelji koji su imali svoja brodogradilišta, imali su svoje ućenike, šegrte, naućnike i onda na Badnji dan, ujutro, oni bi ti poslali te naućnike po kućama sa karijolama u kojima su badnjaci. Znaći komadima drva sa tri rupe i da pošaju domaćinima, familijama korćulanskima da dadu taj badnjak. Onda bi oni njima opet dali štogod soldi, tima mladićima zato da možeš imat badnjak. Na Badnjak se isključivo ij bakalar.“²⁷

²⁵ Žuvela, Tanja. *Usmeno-književni řanrovi u korćulanskim blagdanskim, svadbenim i drugim obićajima*, diplomski rad. Split: Filozofski fakultet, 2013., str. 6.

²⁶ Gjiwoje, Marinko, *Otok Korćula*, II izdanje, Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str. 286.

²⁷ Kazala mi je Stanka Kraljević 1. lipnja 2022.

3. Božićno vrijeme

Najradosniji dan kršćana, ali i u cijelom svijetu jest Božić. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi usmjerava se ka viđenju „Božića kao svojevrsnu parafrazu obiteljske zajednice. Naime, u božićnim običajima prisutna je snažna poveznica svih članova obitelji. Prije svega to je veza između najstarijih, pa i umrlih, s njihovim nasljednicima, a posebice s djecom.“²⁸ Djeca s nestrpljenjem iščekuju božićno jutro kako bi otvorila svoje darove koje im je donio Mali Isus²⁹ ili u modernom svijetu Djed Božićnjak.

Božić se tradicionalno obilježava 25. prosinca te u narodu označava početak nove godine. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi božićno vrijeme obuhvaća blagdane: Božić, Sveti Stjepan, Sveti Ivan, Nevina dječica, Silvestrovo, Nova godina i Sveta tri kralja. Obilježava se dan nakon Badnjaka, a nakon polnoćke međusobno si rodbina, susjedi i prijatelji *božićaju* ili *mirbože*. Za bogatim božićnim stolom (ručkom) pale se svijeće koje su postavljene u pšenicu posijanu u zdjelu na blagdan svete Barbare ili na blagdan svete Lucije.³⁰

Vrijeme Božića obilježava i nekoliko divinacija. Stariji su vjerovali ukoliko se u kući nalazi trudna žena, a njezin prvi božićni gost bude žensko, ona će roditi žensko dijete. Ukoliko je prvi gost muško, onda se vjerovalo da će trudnica roditi muško dijete. Postojala je i tradicija o proricanju budućeg ženika.³¹ „Djevojke bi na blagdan svete Lucije ispisale na dvanaest papirića imena muškaraca koji su im bili dragi te bi papiriće stavile pod jastuk. Svako bi jutro bacile po jedan papirić, ali ne bi gledale koje je ime napisano na papiriću: "Na Božić bi ostao samo jedan papirić i njega bi otvorile da vide ime. Smatralo se da će se udati za onog momka čije je ime ostalo na zadnjem papiriću“.³²

Godine 1964. u liturgijskom časopisu *Lanterna* na Božić je bilo zapisano sljedeće: „Savjesno i ponosno će radni ljudi i ovog Božića zauzeti svoje radno mjesto. Kroz jutro će ostali ispunjati naše crkve – budući je kroz jutro ukupno 12 misa. Rano ujutro drži se Matutin i Zornica u sv. Nikole. U 6s u Svima Svetima, gdje ćemo se oduševiti prastarim Božićnim pjesmama Sasvetana. U sv. Mihovilu u 7s, a pred sv. Rokom u 8s. U 9s u crkvi sv. Justine, a u 10s biti će Vela Misa u Opat. Crkvi. Uvečer u 16s služi se Pontifikalna Misa u Sv. Marka.

²⁸ Vojinović Traživuk, Branka, *Jedan etnološki pogled na Božić*, *Ethnologica Dalmatica* 26, Split, 2019, str. 21.

²⁹ Zapisala sam 2022. godine. Kazao mi je Nebojša Lozančić.

³⁰ Dragić, Marko, *Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja*, *Croatica et Slavica Iadertina* 14 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2018., str. 191.

³¹ Kelava, Josipa, *Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja*. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (1). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru. 2018., 157-171.

³² *Isto*, str. 159.

Vjernici imaju prigodu za Ispovijed na Badnjak, pa na Božić ujutro i uvečer prije Pontifikala. Za večernju Pričest poziva se naročito naša mladež. Nije potrebno govoriti o našim dragim dužnostima: živo sudjelovanje u Funkcijama, Sakramentima, pjevanju i ljubljenju križa...“.³³

3.1. Sveti Stjepan Prvomučenic

Sveti Stjepan Prvomučenic, kako mu i samo ime govori, bio je prvi koji je podnio mučeničku smrt poradi kršćanske vjere. Rođen je početkom 1. stoljeća te je bio prvi od sedam đakona. Lažno je bio optužen da je govorio protiv Mojsija te ga je sustigla kazna. Doveden je pred poganskog svećenika kojemu je odgovorio znamenitom besjedom. Zbog toga prognan je izvan zidina Damaska gdje biva kamenovan. Sve to promatrao je mučenik Savao, današnji sveti Pavao nakon obraćenja. Mučeništvo svetog Stjepana dogodilo se oko 36 godine. Njegov spomendan obilježava se dan nakon Božića, 26. prosinca. Taj dan naziva se Stjepanovo, Stipanovo, Stipanja, Stipanje, Stjepanje, Stipandan, Stipandan Božićni, Stepandan, Stipajdan, Štefanje, Šćepandan i sl.³⁴

3.2. Sveti Ivan apostol

Sveti Ivan apostol obilježava se drugi dan nakon Božića, 27. prosinca. Taj dan naziva se Ivanjdan te bi se tada u crkvama blagoslivljalo vino, iznosi se božićna slama van koja se potom stavlja na voćke. Tada se smjela pomesti kuća; bio je omogućen rad koji je bio strogo zabranjen na Božić i Stipandan.³⁵

Na otoku Korčuli, u mjestu Blato, održava se misa u crkvici Sv. Ivana. Dan uoči Sv. Ivana veseli se kod obitelji koja ima Ivana u kući, pa te večeri taj Ivan nagrađuje veselioce.³⁶

O sveti Ivane, Boži vandělista.

Koji si hodio,

³³ Liturgijski časopis *Lanterna*, 1964. br. 2. Časopis je prestao izlaziti. Dao mi je Ivan Fabris Cici u lipnju 2022.

³⁴ Dragić, Marko. *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, *Ethnologica Dalmatica* 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., 37.-84.

³⁵ Braica, Silvio, *Božićni običaji*. *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004., str. 8.

³⁶ Žuvela, Tanja. *Usmeno-književni žanrovi u korčulanskim blagdanskim, svadbenim i drugim običajima*, diplomski rad. Split: Filozofski fakultet, 2013., str. 6.

*Od mista do mista.
Došli smo pivati,
Ivanu čestitati,
I vašu obitelj,
Skladno veseliti.*³⁷

3.3. Sveta nevina dječica

Sveta nevina dječica obilježavaju se treći dan nakon Božića, 28. prosinca. U narodu većina vjeruje kako je kralj Herod počinio pokolj nad djecom, međutim to je krivo vjerovanje. On je umro 4. godine prije Krista. Njegov sin Herod Askalonit bio je na vladavini u vrijeme kad je rođen Isus Krist. Uplašio se da će mu to malo dijete oduzeti kraljevstvo, stoga je naredio pokolj dječaka od dvije godine do jednog dana života u Betlehemu i okolici. U nadi je mislio da će među tom djecom ubiti Isusa Krista. Među ubijenom dječicom bio je i njegov mali sin koji se nalazio kod dadilje. Herod Askalonit pogubio je svoju suprugu, trojicu sinova kao i bližu rodbinu i suradnike.³⁸

U gradu Korčuli blagdan nevine dječice još se naziva *Mladenci*. Generacije prošlog stoljeća obilježavale su taj dan svetim misama kroz jutro, a dobru djecu bi roditelji obdarili nekakvim darom ili pak – pozlaćenom šibom.³⁹

3.4. Silvestrovo

Sveti Silvestar bio je biskup koji je 313. godine krstio rimskog cara Konstantina I. Velikog. Spomendan mu je 31. prosinca, a taj dan poznat je u narodu kao Silvestrovo ili Savistrovo (u Dalmaciji). U Splitu se sveti Silvestar naziva i sveti Salvestar. Uz svetog Silvestra vezuju se i neke legende koje je zapisao Jakov Voraginski u svome djelu *Legenda aurea*.⁴⁰ U

³⁷ *Isto*, str. 7.

³⁸ Dragić, Marko, *Sveta nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji*. Ethnologica Dalmatica 28. Etnografski muzej Split, 2021., 51-73.

³⁹ Liturgijski časopis *Lanterna*, 1964. br. 2. Časopis je prestao izlaziti. Dao mi je Ivan Fabris Cici u lipnju 2022.

⁴⁰ Dragić Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 50 (2), Split, 2015, str. 303-323.

kulturnoj baštini Hrvata, Silvestrovo prate „vjerski običaji i obredi: molitve, mise zahvalnice, škropljenje čeljadi, blaga, kuće, dvorišta i štale. To je zadnji dan u godini i zato treba zahvaliti Bogu na svim darovima protekle godine i prikazati mu molitve za sljedeću godinu. Taj se dan u crkvama slave mise zahvalnice“.⁴¹

U gradu Korčuli tradicionalno se „na Silvestrovo sprema zelena menestra. Znači sa suhim mesom, kaštradinom“.⁴² Liturgijski se slavi sveta misa *Te Deum* (Tebe Boga hvalimo).

3.5. Nova godina

Nova godina simbolizira novi životni krug, „kada se zaboravljaju svi problemi i tegobe i kada se budi nada u bolje sutra. Slavljenje Nove godine jedan je od običaja koji se najviše održao s obzirom da je ne samo crkveni nego i državni praznik.“⁴³ Sa noći Stare na Novu godinu bio je običaj da pred bogatom trpezom Korčulani pjevaju pjesmu sličnu koledi:

*Korčulani zlatna kito,
čestito vam mlado lito,
a vi nami da budete
lipe dare nam podajte,
Do sto lita da živite
mirni, zdravi i bogati.*⁴⁴

U Korčuli, čim je na Staru godinu „pod svodovima katedrale utihnula zahvalnica *Tebe Boga hvalimo*, a već zvonki glasovi mladih koledara navješćuju skori dolazak Nove godine koledom u lokalnom dijalektu, punom domaće veselosti i draži:

*Ovi prvi dan godišta
svemu svitu mir navišća.*

⁴¹ *Isto*, str. 304.

⁴² Kazala mi je Stanka Kraljević 1. lipnja 2022.

⁴³ Filipi Živan, *Korčulanski običaji i tradicije, Godišnjak grada Korčule, Korčula, 2001.*, str. 453.

⁴⁴ *Isto*.

*One noge od prašćića,
što su ostale od Božića:
bolje da ih nama date,
nego da ih maška ukrade.
Oj ti, slugo od fumara,
je l' ti doma gospodara?
Donesi nam suha voća,
da grizemo do ponoća!
Pasali smo priko rive,
vidili smo dosta ribe.
Pasali smo priko luke,
vidili smo dosta muke.
Pasali srno priko lokve,
vidili smo dosta smokve.
Dok smo našli vašu kuću,
odrli smo svu obuću.
Ovdi vam je jedan Toni,
dones'te mu pjat bonboni.
Ovdi vam je jedan Marin,
dones'te mu jedan cukarin.
Ovdi vam je jedan Ivo
dones'te mu desno krilo.
Sve vam reslo (raslo),
sve vam cvalo
posve vike vika.
Amen.⁴⁵*

„Kanconeta je bila uvijek isti dan. Na prvi dan Nove Godine uvečer. Ovih zadnjih godina toga nema. To je pjesma, ustvari zbir kitica. Piva ti se na Novu Godinu. Onda je bi običaj da

⁴⁵ Gjiwoje, Marinko, *Otok Korčula*, II izdanje, Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str. 236, 237.

*se uvečer na trgu negdje skupi narod i onda bi pivali tu pismu, a ubacili bi štogod za zezat, ali ne grubo, neko onako da se možeš nasmijati, ne da se čovik uvridi“.*⁴⁶

3.6. Sveta tri kralja

Blagdan Sveta tri kralja, Vodokršta (Bogojavljenje) kojeg koledari u pjesmi nazivaju *dan čestiti*, kao što ima da očisti⁴⁷, karakteriziraju vjerski i svjetovni obredi. Pod vjerske obrede ubraja se blagoslov vode, škropljenje blagoslovljenom vodom i blagoslov kuća.⁴⁸ „Svjetovni obredi ogledaju se u maskiranim ophodima zvjezdara i koledara, te u apotropejskim obredima. U apotropejskim obredima opažaju se elementi iz pretkršćanskih vremena. Slične su obrede izvodili slavenski, indoeuropski i drugi narodi“.⁴⁹

Prema Živanu Filippiu na blagdan Sveta tri kralja „iz crkve je svaki vjernik nosio bočicu blagoslovljene vode i vršio blagoslov kuće gaštalda, tj. predsjednika bratovštine. Blagoslovljena voda služila je za zdravlje a i njom se škropilo mrtvaca. Svrha toga običaja vjerojatno je bila i istjerivanje zlih duhova jer se u mnogim dijelovima Europe dvanaesta noć ili Epifanija, kao posljednja od dvanaest mističnih dana nakon Božića, smatrala najpogodnijom za takvu ritualnu radnju. U Labruguiereu, kantonu u južnoj Francuskoj, sačuvala se slična tradicija u kojoj su stanovnici u predvečerje Tri kralja jurili ulicama praveći zaglušnu buku sa zvončićima i paleći baklje i svežnjeve pruća istjerivali duhove lutalice i vragove iz grada“.⁵⁰ Na taj dan dolazili su seljaci iz okolice u kuće Korčulana i koledali: a pri tom bi Korčulani očistili ne samo svoj grad od zlih duhova već bi "počistili" i sve ono što se moglo pojesti u ne baš tako sitim vremenima:

Došli smo van navistiti

Vodokršća dan čestiti

ko što ima da očisti

*a ko nema nek se misli.*⁵¹

⁴⁶ Kazala mi je Stanka Kraljević 1. lipnja 2022.

⁴⁷ Gjivoje, Marinko, *Otok Korčula, II izdanje*, Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str. 236, 237.

⁴⁸ Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96-117.

⁴⁹ *Isto*, str. 110.

⁵⁰ Filippi Živan, *Korčulanski običaji i tradicije*, Godišnjak grada Korčule, Korčula, 2001., str. 453.

⁵¹ *Isto*.

4. Kolendovanje

Duboka tradicija seže u kolendovanju na otoku Korčuli, a posebno u istoimenom gradu. Kolendanje se, prema Marku Dragiću, definira kao „tradicijski čestitarski ophod u kojem se pjeva kolenda, koleda ili kolendva. Koledarske pjesme pripadaju usmenim lirskim obrednim pjesmama, a značajan ih je broj kristijaniziran. Najčešće im svaki stih završava pripjevom koledo, koledo. Strukturom su bliske zdravicama i blagoslovima. Premda se motivi u koledarskim pjesmama prepleću s motivima adventskih i božićnih usmenih lirskih vjerskih pjesama, one su pretežito svjetovne. Sadržaj je koledarskih pjesama raznovrstan i varira od ljubavne, povijesne, mitske do vjerske tematike.“⁵²

U gradu Korčuli kolendovanje je započinjalo na spomendan svetog Martina 11. studenog, a povezano je s takozvanim *Martinovim ljetom*. Martinovo ljetovanje predstavlja berbu grožđa, a tijekom dana obilježavanja stariji su pripremali raskošnu „trpezu“ dok su djeca kolendovala. Djeca su uza sebe obično nosila male ferale i vreće za poklone. Svaka kuća nešto bi ih darovala, a ti darovi bili su smokve, naranče, slastice i tomu slično. U novije vrijeme nabrojene darove zamijenio je novac. Cilj dječjeg kolendovanja bio je u tome da obiđu što više kuća pjevajući tradicionalnu Martinovu kolendu u čijem je središtu bilo vino.⁵³

*„Sveti Martin samo se slavi u Korčuli. Ima i župa svetog Martina u Žrnovu, veliki blagdan, ali nema pjevanja, nema kolendavanja, a ode ima. Idu dica pivat. Sveti Martin ti je 11. 11., a dan uoči, na vižiju 10. 11. idu dica u grupama sa feralima i borsama. Dođu ti ispri vrati i pivaju ti tu. I onda na kraju kad završe pivat reću „Hoćemo li čekat“ i onda ti domaćin izađe dade im štogod solada, suhe smokve, da im bombone, da im što im da. Nama su prin davali uvik mindole, pa suhe smokve, rogače, malo kogod je dava neki novčić i to. I onda bi ti oni zahvalili i pošli bi ća. I za svetog Martina ti se čini lojenica. To je jedna vrsta slatkoga kruha kako što je lumblija, samo drugačije“.*⁵⁴

Pjevala bi se ova kolenda:

⁵² Dragić, Marko, *Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, br. 1, Split: 2008., 23.

⁵³ Žanetić Katarina, *Božićno koledanje i veseljanje na otoku Korčuli*, Ethnologica Dalmatica, Vol. No. 23, Split, 2016., str. 71-114.

⁵⁴ Kazala mi je Stanka Kraljević 1. lipnja 2022.

PISMA SVETOM MARTINU

*Evo Višnjem Bogu hvala
Lipa noć nam je procvala
Kada Martin biskup sveti
S onih strana k nama sleti.*

*Evo našeg Martina
Iz dalekih strana k nami
Pripravite mu dobra vina
Blagovat će Martin s vami.*

*Martin neće vele stvari
Nego vina i pečenice
Za ne povrć zakon stari
Blagovat će i lojenice.*

*Dalmac ja ga je poznavala
On doleti kano vila
Iz dalekih tih zemalja
Evo nam ga Bogu hvala.*

*Martin neće da govori
Nego da se vrata otvori
I vi nami otvorite
I u kuću nas primite.
A sad kad smo dovršili
Martinova sveta dila
Darujte nam gospodari
Što vam kažu vaši stari.*

*A vi nami da budete
Lipe dare sad podajte*

*Do sto lita da živite
Mirni, zdravi i bogati.*

*Sve vam raslo sve vam cvalo
Po sve vike-vika. Amen.*

HOĆEMO LI ČEKAT?⁵⁵

Nakon svetog Martina, kolendovalo se i na svetu Katu 25. studenog. Koledalo se samo u kućama u kojima je netko nosio svetičino ime.⁵⁶

*Došli smo vam navistiti
Katarina krsno ime
Jer bijaše Bogu mila
I njegova zaručnica.*

*Kate moja, kralj te prosi
Od zlata ti krunu nosi.
Primi, Kate, prsten ovi,
Kraljicom se ti sad zovi.*

*Jesam li ti majko rekla,
Prije neg' sam razum stekla,
Da se neću udavati,
Ni za muža nikad znati.*

*Niti muža Ludovika,
Već Isusa zaručnika.
Isus me je rukovao,*

⁵⁵ Kazala mi je Stanka Kraljević 1. lipnja 2022.

⁵⁶ Isto.

*Zlatni prsten darovao.
Dao mi ga u raskoši
Na desnoj ga ruci nosim.
A vi nami da budete,
Lipe dare sad podajte.*

Hoćemo li čekat?

*Do sto lita da živite mirni, zdravi i bogati!*⁵⁷

5. Sveti Vlaho

Sveti Vlaho ili sveti Blaž u Hrvatskoj je najpoznatiji kao zaštitnik grada Dubrovnika i zaštitnik grla. Malo tko zna da je sveti Vlaho bio biskup u Sebasti u Armeniji u 3. stoljeću. Bio je liječnik, a zbog velikog štovanja Boga povukao se u pećinu gdje je živio s divljim životinjama. Božansko nadahnuće omogućilo mu je miran život među životinjama. One su ga mazile, susretale ga, a dolazile bi mu ranjene i bolesne kako bi ih on izliječio. Kraljevi i lovci mislili su da je vrač pa su ga zarobili. Dovedi su ga pred Licinija, a on je naredio da ga raskidaju željeznim grebenima i da ga bace u jezero. Bog ga ni tada nije napustio pa je uz pomoć Njega i Njegove moći hodao po vodi propovijedajući mnoštvu, a rane su bile zacijeljene. Nažalost, kasnije su mu odrubili glavu. Sveti Vlaho zaštitnikom je divljih životinja, a zavjetuje mu se za ozdravljenje grla, jer je prema legendi spasio dijete koje se gušilo progutavši riblju kost.⁵⁸

„On se slavi 3.2. u crkvi svete Justine i onda za tu svrhu ti se naprave blančice. Samo ode je to. Blančice to su ti kako hostije. To nije masa, supstanca od hostije nego brašno. Obično brašno s vodom koje časne rade. To je dirit ili dužnost, pravo, regule bratovština i dužnost Rokovaca, oni su zaduženi za crkvu sv. Justine, je osigurati te blančice. Što znači kupiti dva tri kila brašna, odnesu časnama, a one im to ispeču i onda ih oni pak kad je sveti Vlaho donesu u

⁵⁷ Žanetić Katarina, *Božićno koledanje i veseljanje na otoku Korčuli*, Ethnologica Dalmatica, Vol. No. 23, Split, 2016., str. 78.

⁵⁸ Dragić, Marko: *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 293.

crkvu i onda se to blagoslovi i onda ti kad je grličanje na kraju davaju tu blagoslovljenu blančicu po dvi tri. Svima vjernicima koji dolaze tamo dobiju te blančice jer sveti Vlaho je protiv bolesti grla. To je da te grlo ne boli. Ovi običaj je samo u Korčuli“.⁵⁹

6. Poklade

Razdoblje poklada ili karnevala (krnjevala) traje od 7. siječnja, dana nakon Sveta tri kralja, do Čiste srijede. Najintenzivniji pokladni običaji traju tri dana (nedjelju, ponedjeljak, utorak) pred Čistu srijedu (Pepelnicu). Ta tri veličanstvena dana proživljava se u izobilju jela i pića, a posebno u utorak (uvečer) pred korizmu koja označava post i nemrs. Većina ljudi nakon tri „razuzdana“ dana ulazi u vrijeme mira i posta do Uskrsa. Ove dane narod još naziva Velike poklade.

Pokladno vrijeme obilježava prerusavanje ljudi koje im omogućava da poprime tuđi identitet. Ljude uveseljavaju situacije kada mogu biti što god požele ili netko drugi, a posebice jer su za vrijeme poklada slabili društveni zakoni. Svake srijede, subote i nedjelje, održavale bi se zabave ili bali na nekoliko lokacija u gradu. Najveća zabava obilježava se predzadnji dan kada bi se održala velika maškarada na Plokati.⁶⁰ „Sve bi završilo u utorak blizu rotonde gdje bi se postavio tribunal i čitala optužnica (sentenca) u kojoj su se iznosili svi grijesi (falimenti) karnevala ili krnovala kako su ga zvali Korčulani. Da bi se dokazalo da je bio i "bonkulović" (gurman), raspoređivali bi mu trbuh alatom i u njemu našli pun kotao makaruna s pašticađom, razdijelilo bi se među vijećnike i odvjetnike dok bi siromašan narod mogao samo gledati te nakon toga odvuđli bi "krnovala od slame" na Torjun od Svih svetih ili na Puntin i tu ga zapalili. Time bi se riješili svih grijeha protekle godine. Tijekom slavlja karnevala u Korčuli su se pjevali stihovi koji bi se ponavljali i na zadnji dan:

Krnoval se razboli

Testamenat je učini

Pa ga nose oko grada

Da ga vidi lipa mlada!“⁶¹

⁵⁹ Kazala mi je Stanka Kraljević 1. lipnja 2022.

⁶⁰ Filippi Živan, *Korčulanski običaji i tradicije*, Godišnjak grada Korčule, Korčula, 2001., str. 456.

⁶¹ Padovan Karmen, *Tradicijaska kazivanja grada Korčule*, završni rad. Split, 2021., str. 22.

U gradu Korčuli maškarana „djeca idu od kuće do kuće uz uobičajeno podizanje buke, stariji na bale, a na zadnji dan poklada sudi se *krnovalu od slame* uz posebni ritual, koji se od vremena do vremena mijenja, zavisno od fantazije priređivača i duha vremena. U Korčuli su Na primjer, u godinama prije drugog svjetskog rata na zadnji dan poklada slamnatog krnovala najprije su ga rastvorili i tobože iz njegove unutrašnjosti vadili makarone koje su prethodno na otvorenom skuhalo i jeli ih iz noćnih posuda (dakako još neupotrijebljenih, posuđenih iz trgovine)“.⁶²

Danas, u noviju tradiciju, ušao je običaj maškarane proslave Pola Nove Godine koji se slavi 30. lipnja. Dvadesetak godina star je ovaj običaj, a prvotno se održavao na Banjama kad je bilo puno manje ljudi te je zabava bila rezervirana isključivo za domaće stanovništvo. Danas je maškarani doček druge polovice Nove godine spektakl koji privlači ljudi diljem Hrvatske, ali i iz Europe. Zabava traje do dugo u noć na Plokati uz prikladni program te vatromet koji se puca točno u ponoć.⁶³

7. Sveti Josip

Sveti Josip Nazarećanin bio je zemaljski muž Bogorodice Marije te zemaljski otac Isusa Krista. O njemu su pisali evanđelisti Marko i Luka u svoja prva dva poglavlja evanđelja. Ovaj svetac iznimno je bitan hrvatskom narodu jer je njegov zaštitnik, kao i Hrvatskog kraljevstva, što je Hrvatski sabor proglasio 1687. godine. U čast svetom Josipu i njegovim moćima, narod provodi brojne pobožnosti, zavjete, devetnice, trodnevnice, procesije i slično. Svetkovina svetog Josipa u prošlosti je bila povezana s obredom križićanja – bolnim tetoviranjem. Mladići i djevojke tetovirali bi križeve na rukama, prsima i čelu u svrhu da ih Turci ne otmu ili siluju. Djevojkama bi Turci oduzimali pravo prve bračne noći, a mladiće bi odvodili u janjičare (danak u krvi).⁶⁴

Sveti Josip višestruki je zaštitnik „obitelji, očeva, djece, mladeži, siročadi, djevičanstva i čistoće, zaštitnik dobre smrti, konačišta i onih koji ih traže, putnika i prognanika, drvosječa,

⁶² Gjiwoje, Marinko, *Otok Korčula*, II izdanje, Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str., 237.

⁶³ <https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/zupanija/korcula/fotogalerija-maskarani-docek-pola-nove-godine-611427> (pristup: lipanj 2022.)

⁶⁴ Dragić, Marko, *Štovanje sv. Josipa u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 18 (1), Kršćanski akademski krug (KRAK). Zagreb, 2020., 145-170.

kolara, tesara, stolara, radnika i obrtnika, inženjera, doseljenika, umirućih i grobara. Svetkovine sv. Josipa su 19. ožujka i 1. svibnja. Mjesec ožujak posvećen je sv. Josipu, a srijeda je dan sv. Josipa“.⁶⁵

U Veloj Luci posebno se svetkuje dan svetog Josipa – *Jozipa*.

*„Znači 9 tjedana prije svetog Josipa svaku srijedu (sve skupa 9), uzastopno bude devetnica koja se moli svetom Josipu. Pošto je zaštitnik naše općine i župe, mislim da dva dana prije njegovog blagdana bude općinsko zasjedanje, kao dodjela nagrada. To je na primjer za sportski uspjeh, za životno djelo i tako slično se dodjeljuju nagrade u vidu naše općine. Dan prije samog blagdana bude blagoslov folklornog društva, tj. viteške udruge kumpanija, a na sami dan svetog Josipa misto bude puno štandova. Ujutro bude svečana misa, procesija. Na procesiji bude i kumpanija koja prođe isto kroz misto i bude popodne. Popodne počne sa folklornim društvom od najmanjih do najstarije generacije koje izvode folklorne plesove. Onda na kraju bude kumpanija koja isto pleše, a njima je to glavni godišnji nastup. Barjaktar i kapetan je biti posebna čast i kod barjaktara se dođe na čašćenje cilo društvo kod njega doma di on časti pićem i hranom. Onda se ta cila kumpanija isto tako skupja sve do kapetana. Znači oni idu do barjaktara prvo bez kapetana, a onda s barjaktarom do kapetana – cila kumpanija ide po kapetana. I onda su spremni za ples i onda se taj ples izvrši kod crkve svetog Josipa na Pijaci“.*⁶⁶

8. Korizma

Najpobožnije razdoblje kršćana je vrijeme Korizme. Možda svjetovno „oskudnije“ razdoblje, no duhovno bogatije od vremena Božića. To je period kada kršćani intezivnije pristupaju obraćenju te pokornički pristupaju sakramentu pomirenja – ispovijedi. Korizma se još naziva *četrdesetnica* – simboličnih 40 dana do Uskrsa. Započinje na Čistu srijedu ili Pepelnicu, nakon poklada, a u crkvama se vrši obred pepeljanja. Nakon „masnog“ utorka, kršćani na dan Pepelnice poste o kruhu i vodi. Pripremaju se na molitvu, poste petcima, obavljaju pobožnosti Križnog puta. U tih 40 dana odriču se svega lošega, poroka, koji ih sputavaju u duhovnom životu. Kršćani nastoje što više osjetiti Božju blizinu kako bi

⁶⁵ *Isto*, str. 149.-150.

⁶⁶ Kazao mi je Nikola Prižmić 5. lipnja 2022.

dostojanstveno mogli dočekati Kristovo uskrsnuće – pobjedu života nad smrću. Korizma završava na Veliki petak.⁶⁷

Za vrijeme Vele setemane u svečanim misnim slavljinama sudjeluju tri korčulanske bratovštine: Svi Sveti (1301.), Rokovci (1575.) i Gospe od utjehe-pojasa (Mihovilci) (1603.). Vela setemana poseban je događaj za Korčulane. To je najsvečaniji tjedan u crkvenoj godini jer je bogat tradicijama, običajima, pobožnim pohodnjima koji započinju na cvjetnicu, a završava velikim uskrsnim slavljem u nedjelju.⁶⁸

*„Jak je Veliki tjedan u Korčuli – od cvjetnice do Uskrsa. Svaki dan su ti procesije u Korčuli. Onda imaš to tradicionalno nabožno pjevanje, psalme...Imaš Procesiju za Veliki tjedan. Zove se Zavjetna procesija za svetoga Liberana tamo ispod glavice svetog Antuna gdje je jedna mala crkvice. Oni⁶⁹ idu ujutro rano u 6 uri pa tamo bude misa. U tu crkvicu ne može stat 2, 3 čovika i ona je usrid polja. Ali to je zavjetna procesija protiv potresa⁷⁰. Kad je bi potres, tamo su se zavjetovali i do dan danas je to ostalo“.*⁷¹

*„Isto u Rokovaca, ali ima sad i u Mihovilaca. Uja i beči i drugo što nam Bog pomože! Znači u ono vrime da bi ima dosta uja za lumine jer se uje trošilo za lumine. Beči to ti je venecijanska riječ za solde, za sitne novce. Tražili su jude da im pomognu da im donesu uje da imaju za lumine. U ovoj crkvi svete Justine i dan danas imaš kantu di se kupilo to uje.“*⁷²

8.1. Cvjetnica

Prema Marku Dragiću „Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje je kršćanska svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan“.⁷³ Na taj dan slavi se Kristov ulazak u Jeruzalem, a vjernici svečano odlaze na obrede mise. Nosu se maslinove ili palmine

⁶⁷ Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. Ethnologica Dalmatica, vol. 25, br.1, 2018. 5-35.

⁶⁸ Kazala mi je Stanka Kraljević 19. lipnja 2022.

⁶⁹ Misli se na korčulanske bratovštine.

⁷⁰ Korčulani (bratovština sv. Roka) dan danas održavaju misu i procesiju svetom Liberanu da ih čuva od potresa. Zavjetna misa i procesija počele su se održavati nakon razornog potresa koji je pogodio Dubrovnik davne 1667. godine. Od tog događaja do danas vjerno se čuva tradicija zavjetne mise i procesije. Ovo mi je kazao Ivan Fabris Cici.

⁷¹ Kazala mi je Stanka Kraljević 1. lipnja 2022.

⁷² Isto.

⁷³ Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156.

grančice koje se blagoslivljaju, a nakon tog slijedi procesija u spomen na dostojanstveni Kristov ulazak. Pučkim napjevom pjeva se Muka, a poslijepodne traje 40h klanjanje ili kvarantore⁷⁴. Prije odlaska na misu, vjernici se ujutro umivaju u cvjetnoj vodi. U Hrvatskoj, Cvjetnica se još naziva Cvitnica, Cvitna nedilja, Palmenica (na pr. Šolta), Neđeja od póme (Dubrovačka Župa), Palmina nedija (Trogir).⁷⁵

*„Na cvjetnicu se blagoslivljaju palme i blagoslivljaju se masline. I kogod čini one golubice. Golubica se radi od divlje smokve. Znan da se činu i u Lumbardi. Izvadi se iz grančice divlje smokve, okineš pa otvoriš, izvučeš pa se stavi u vodu pa se formira ta golubica i tako dalje. Kad je to blagoslovljeno, ali ima još puno dana, blagdana, kad se blagoslivlja cviće, npr. Za svetog Anta ljiljane pa za svetu Malu Terezu od maloga Isusa pa onda na Veliku Gospu. Imaš puno dana kad se još blagoslivlja. Ja ti iman jednu vazu tamo di ja držin, kupin svake godine pa na nedilju od palama ja sve to bacin ća i onda počnem ispočetka kupit. Ali zašto maslinu san ti spomenila, zato što maslinu ne doneseš samo doma blagoslovljenu, nego recimo u Račišću i ne samo Račišću, oni ti stavu te masline po baščinama da im rodi zemlja. Pa ponesu maslinu u kućicu di im je ovca, koza, beštija koju imaju. Pa ponesu grančicu masline pod provu od barke ili palmu“.*⁷⁶

Na dan Cvjetnice ili Nedilje od Palama, kako kažu u gradu Korčuli, kreće Vela setemana. Ujutro rano u 6 sati bude procesija samo za bratime Sasvetane. U toj procesiji, koja ide oko crkve, bratimi stavljaju svijeće koje se zovu *mandalene*. Kasnije, u 10 sati slijedi svečana misa na kojoj se pjeva Muka. Određenim ljudima iz župe dodjele se uloge; netko je Isus, netko je Petar, netko Magdalena itd. Također, ide i procesija blagoslova grančica (palmi, maslina). Sljedeća procesija koja slijedi jest ona u podne. Tada počinje četrdesetosatno klanjanje – kvarantaore. Crkve su okićene sa lećom i žitom, u polumraku sa svjećicama – luminima. Nema govora, nema ničega taj dan. Bratimi Sasvetani se mijenjaju svaki sat. Oni su dežurni, čuvaju crkvu i svi su vjernici pozvani na klanjanje. Navečer u 18:30 slijedi klanjanje braće Sasvetana, procesija i sveta misa. Procesija kreće iz crkve Svih Svetih.⁷⁷

⁷⁴ Kvarantore (tal. quaranta - četrdeset ore - sati)

⁷⁵ *Isto*, str. 156, 157.

⁷⁶ Kazala mi je Stanka Kraljević 1. lipnja 2022.

⁷⁷ Kazala mi je Stanka Kraljević 19. lipnja 2022.

„Oni se izmjenjuju i uvečer oni imaju svoju procesiju u 18:15. Njima zvoni zvono, svećenik ide po njih, u njihove sale gdje oni drže svoj inventar: tonige⁷⁸, svijeće, torce, feralne, križeve; dakle sve ono što imaju. Idu i veliki i mali; svi oni koji pripadaju toj bratovštini. Nakon procesije nema mise, ali se pjevaju psalmi, naročito *Smiluj se meni Bože – Miserere*“.⁷⁹

Miserere

„Koja se pjeva na Veliki utorak i Veliki petak na večer u procesiji

Smili nam se tužni smili

Po velikoj tvoj milosti

I naš teški grijeh nemili

Slavni Bože ti nam prosti.

Smili nam se...

I po mnoštvu neizbrojnom

Tvoji dari smilovanja.

Smili nam se...

Zloba u srcu koja je u mom

Smrsi da njoj nije znoj.

Smili nam se...

Još od zlobe u koju stoju

Spasitelju moj jedini.

Smili nam se...

Ti oplaci dušu moju

I od griha čistu učiniti.

Smili nam se

Zašto pamet moja otkriva

Nepravednost moju svaku.

Smili nam se...

Nisam inom nego tebi

Samom sam sagrišio.

Smili nam se tužni smili

⁷⁸ Odora bratovštine.

⁷⁹ Kazala mi je Stanka Kraljević 19. lipnja 2022.

*Po velikoj tvojoj milosti.*⁸⁰

Svetkovina Cvjetnice zaista je bogat dan, a Korčulani imaju čak četiri procesije.

8.2. Veliki ponedjeljak, utorak i srijeda

Na veliki ponedjeljak dežurna je bratovština, ispred svetog sakramenta, svetog Roka.

*„Ja znam u staro vrime su se pokrivali sa smeđim platnom križevi i slike da se ništa ne vidi. Navečer opet oni idu u procesiju iz svoje bratimske kuće idu u veliku crkvu i opet je isti obred kako što je uvečer na Cvjetnicu kad su Sasvetani. Treći dan, to je utorak, onda je dežurna bratovština Mihovilci. Oni uvečer idu u crkvu svi koliko god ih ima. Oni imaju najstarije sviće, jedan krasan inventar. Isti je obred, postupak. Onda dođe velika srida. Ona je prekrasna. Na veliku sridu ujutro rano Rokovci i narod ide na Soline. To je tamo prema glavici svetog Antuna. Tamo je ta mala crkvice svetog Liberana i tamo se drži jedna zavjetna misa gdje se Bogu moli da ne bude potres. I to je oduvik tako bilo na svetoga Liberana. Uvečer se samo pjevaju crkveni napjevi. Najbolji pjevači, solisti, grupe, izvode napjeve od plača Jeremije proroka i tako dalje. Prekrasno nešto“.*⁸¹

8.3. Veliki četvrtak

Danom Velikog ili Svetog četvrtka započinje Veliko trodnevlje. Ujedno počinje i priprema za proslavu Uskrsa. Na taj dan vjernici se prisjećaju Isusove Posljednje večere. Dan prije velikog židovskog blagdana Pashe, Isus je zajedno sa svojih dvanaest učenika proslavio navedeni blagdan po posljednji put. Tada je Isus ustanovio euharistiju – svetu misu te je oprao učenicima noge u znaku gostoprimstva. Svećenici taj čin dan danas obnavljaju na misi Velikog četvrtka. Odaberu dvanaesticu muškaraca iz župe te im simbolično peru noge. Osim toga, na Veliki četvrtak vežu se zvona, a umjesto njih prisutne su čegrtaljke.⁸²

⁸⁰ Kalogjera, Goran, *Bratimsko pjesništvo grada Korčule*, Rijeka, 1998., HFD, str. 24.

⁸¹ Kazala mi je Stanka Kraljević 19. lipnja 2022.

⁸² Dragić, Marko, *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 83, 84.

*„Veliki Četvrtak naročito je poznat po tome što se taj dan učenicima peru noge kako što je Isus svojim učenicima oprao noge. Tako svećenik danas pere noge učenicima, a ti učenici nisu bilo tko. To su isključivo braća Sasvetani, najstarija korčulanska bratovština. Oni imaju dirite, prava, dužnosti, a ovo pravo traje više od 700 godina, otkada je bratovštine. Iza obreda svete mise gdje svećenik njima pere noge, nakon toga idu kod njega u kuću na večeru kao što je Isus večerao sa svojim učenicima. Ja ne znam što je sad, al prije su običavali jesti žutinicu za večeru. To je kako maslačak, divlje zelje. To se može jesti kuhano sa jajima, a može se i na salatu. To je vrime od žutinicе. Uglavnom večera je samo kod svećenika i samo ti učenici kojima je svećenik prao noge u biskupskom, a sada župnom dvoru“.*⁸³

8.4. Veliki petak

Veliki petak spomendan je Isusove muke i smrti. Taj dan vrhunac je godišnje pokore, a osim što je obavezan post i nemrs, neki vjernici čak ništa ne jedu ni piju. Veliki petak svečano se obilježava odlaskom u crkvu na svetu misu. Misno slavlje (euharistija) nije prisutno; oltari se ogoljavaju (miču se križevi, svijeće, cvijeće...), ljubi se križ koji se postavi na sredinu crkve te se sluša Muka Isusa Krista.⁸⁴

*„Za veliki petak je velika procesija. Tu su sve bratovštine zajedno. Bude ih po više od 300, 400. Svi u određenu uru su spremi i potrude se. Moraju sve pripremiti da svijeće budu u redu, da sve funkcionira ono što oni nose u procesiju. Onda oni svi zajedno idu u crkvu, ali kad ih ima puno onda neki moraju ostat vanka. Onda su opet propovijedi, čitanja, psalmi, Muka, crkveni napjevi, ljubi se križ, bude klanjanje. Nakon toga svega ide velika svečana pokornička procesija koja ide oko grada. Prije je bi običaj da su braća spravljali prikle, neko bi in pripremi te prikle pa bi se posli počastili. Danas toga nema“.*⁸⁵

⁸³ Kazala mi je Stanka Kraljević 19. lipnja 2022.

⁸⁴ Dragić, Marko, *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 86-95.

⁸⁵ Kazala mi je Stanka Kraljević 19. lipnja 2022.

8.5. Velika subota

Velika ili Bijela subota obilježava dan Isusova počivanja u grobu. Taj dan provodi se u strogoj tišini, a na to jutro svećenik bi vršio obred blagoslova kućne vatre. „Ujutro toga dana svećenik bi pred crkvom blagoslivljao vatru. Uskrsni krijes palio se i u noći s Velike subote na Uskrs ili oko tri-četiri sata prije zore“.⁸⁶ Navečer vjernici odlaze na svetu misu gdje vazmeno bdijenje započinje lucenarijem ili službom svjetla. Svećenik izvan crkve blagoslivlja vatru na kojoj se pali uskrsna svijeća što simbolizira uskrsloga Krista – Svjetlo. Uskrsna svijeća unosi se u procesiji u župnu crkvu koja je u mraku. Ovaj čin simbolizira Kristovu pobjedu nad smrću u kojoj se odražava snaga Božje ljubavi koja od mrtvog čini živa. Misa nakon vazmenog bdijenja traje svečano, počinju zvoniti zvona te se slavi euharistija. Na kraju svećenik svim vjernicima čestita Uskrs.⁸⁷

*„U veliku subotu ujutro počinje procesija Priko gora ujutro u 4 ipo. Braća se skupe ispred velike crkve di je kapela svetog Roka. Onda čine ophod oko crkava i pjevaju se posebni napjevi po svima crkvama koje postoje u Korčuli. Idu ovako: počmu od svetoga Roka, kapele, onda izađu, idu do Gospojine crkve. Tamo je i crkva svetog Petra kraj kuće Marka Pola. Onda je tamo i blizu jedna kapela Nuncijata, Navještenje se zove i tamo pođu. Onda se spustu di je općina. Tamo ima kapela Gospe Snježne, onda ima kapela svete Katarine. Onda izađu iz grada i onda idu na groblje i svugdi di su križevi stanu i molu. Onda idu preko Novi puti i onda idu u svetoga Nikole di su fratri i onda idu u časnih u Dominikanki. Onda idu opet kroz svetoga Nikole, pođu u grad u crkvu svete Justine i onda uđu ponovno u stari gradu u crkvu svetoga Mihovila i zadnju u crkvu Svih Svetih. Onda iza toga svaka bratovština ide u svoju salu pa se oni tamo opet počastu. Onda ti je muk cili dan. Onda je opet uvečer na veliku subotu prekrasno. U 8 sati uvečer počinje paljenje ognja, blagoslov svjetla, blagoslov vode, obnova krsnog zavjeta...Tamo digod oko neke ure počne zvonit gloria. Od velikog petka zvona su vezana. „Zvoni“ se barabanom i škrgutanicama. Rokovci imaju svoj dirit; imaju pravo uč sa Isusom Otkupiteljem (kipom) u crkvu. Samo oni i to se zove redentur. Ulaze vrlo svečano, ne njih puno, možda desetak. Točno znaju kako se kreću kako se ponašaju ispred oltara... Prekrasnoto bude. Onda kad je gloria čestitaju svi Uskrs tu večer“.*⁸⁸

⁸⁶ Isto, str. 98.

⁸⁷ Isto, str. 99.

⁸⁸ Kazala mi je Stanka Kraljević 19. lipanja 2022.

9. Uskrsno vrijeme

Uskrs je najsvečaniji i najveći kršćanski blagdan. Isus Krist svojom žrtvom i ljubavi otkupio je svijet. Prvotno se blagdan Uskrsa slavio svake nedjelje, a od 2. stoljeća slavi se jedanput godišnje nakon prvog proljetnog punog mjeseca. Nekada je slavlje Uskrsa trajalo tjedan dana, međutim u 19. stoljeću došlo je do promjene te se slavi samo još dan nakon. Uskrsni ponedjeljak obilježava put uskrslog Isusa Krista u Emaus.⁸⁹

*„Na sami Uskrs opet je procesija. Sva su brća prisutna, ali onda se ide unutar gradskih zidina. Onda je svečana misa. Prije su u staro vrime, blagoslov sirnica bia je ujutro. U crkvi Svih Svetih. Ja se sjećam kako dite, cilo susidstvo nosilo je na pjate, u tavajole, terine, u velike platnene tavajole sirnice što smo od susida sve kupili. Pune su nam ruke bile toga. Mi smo morali poč na prvu misu ujutro da se to blagoslovi i onda to sve vratit onima koji su gospodari. Onda što bi nan oni naredili, obično stare žene ,none, da idemo prvo u dom staraca ponit te blagoslovljene sirnice za starce da oni mogu probat“.*⁹⁰

9.1. Spasovo

Spasovo ili Uzašašće obilježava se četrdeset dana nakon Uskrsa (uvijek četvrtkom). Spominje se Kristov ulazak u nebo, a Spasovo karakteriziraju „spasovski ophodi, zvani križari i križarice, koji se prvi put spominju početkom 17. stoljeća u Bakru. Procesije su počinjale u ranu zoru sa svrhom blagoslova polja, održavale su se ponedjeljkom, utorkom i srijedom uoči Uzašašća, te su se ti dani zvali Križevi dani. Procesije su godine 1952. komunističke vlasti zabranile“.⁹¹ U hrvatskoj kulturi ovaj dan obilježavaju bogati i raznovrsni običaji koji nažalost bivaju zaboravljeni i slabo zapisani ili očuvani.

⁸⁹ Dragić, Marko: *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 173, 174.

⁹⁰ Kazala mi je Stanka Kraljević 19. lipnja 2022.

⁹¹ Dragić, Marko, *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 2009., str. 305.

9.2. Duhovi

Duhovi ili pomični blagdan obilježava se pedeset dana nakon Uskrsa i njime završavaju uskršnji blagdani. Tada su svi Isusovi učenici bili s njim, a s neba na svakog od njih spustio se jedan plameni jezik. Učenici su se napunili Duha Svetog i počeli govoriti tuđim jezicima “kako im je Duh Sveti davao govoriti”. Na dan Duhova slavi se rođendan Crkve.⁹²

9.3. Tijelovo

Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristove; Tijelovo, slavi se od 13. stoljeća kada je na nagovor sv. Julijane Liješke biskup Robert iz Lütticha u svojoj biskupiji uveo blagdan Euharistije. Obilježava se posljednje nedjelje od Uskrsa, točnije deveti četvrtak nakon Uskrsa.⁹³ Hrvati Tijelovo još nazivaju „Tilovo (Mostar, zapadni dio Hercegovine), Brašančevo (Požega, Bosanska Posavina, Bosna, brodskopo-savski kraj), Brošančevo (Tolisa u Bosanskoj Posavini), Brešančevo (duvanjski kraj, Kaštel Lukšić), Božji dan (Brač, Šolta, Otok kod Sinja, Duće kod Omiša), Božji don (Vis), Božji blagdan (Šibenik, Tribunj), Korosante (dubrovački kraj, Pelješac), Korosande (Popovo polje, Stolac)“.⁹⁴

Grad Korčula svetkovinu Tijelova (Tilo Slavno) obilježava svečanim misnim slavljem. Vjernici se okupljaju na večernjoj misi u velikom broju kako bi proslavili jedan od glavnih blagdana. Tokom mise časne te ostali članovi Crkve prosipaju cmije⁹⁵ onim dijelom gdje kreće svečana procesija. Tri korčulanske bratovštine čekaju spremno sa svojim liturgijskim nakitom početak procesije. Nakon svete mise ulaze u crkvu s liturgijskim nakitom. Prvo kreću braća Mihovilci, potom Rokovci, slijede braća Sasvetani, časne sestre dominikanke, djeca prvopričesnici koji tijekom procesije prosipaju latice cvijeća. Iza njih slijede ponovno tri bratovštine s križevima, liturgijskim nakitom i slično u pratnji svećenika koji nosi Presveto nad kojima četvorica drže baldahin. Nakon njih ide župni zbor te župljani (vjernici). Procesija ide oko grada, a prije samog ponovnog ulaska u crkvu, svećenik s Presvetim blagoslivlja ispred

⁹² Dragić, Marko: *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 176.

⁹³ Dragić, Marko, Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini. *Crkva u svijetu* 54 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019. 59-81.

⁹⁴ *Isto*, str. 79.

⁹⁵ Smilje.

crkve. Cmije koje je bilo na podu nekad se prije preskakalo, a danas se nosi kući kao blagoslov. Ostatak što se ne uzme, časne skupe.⁹⁶

10. Sveti Juraj

Kult svetog Jurja iznimno je proširen po cijeloj Hrvatskoj, ali i šire. Sveti Jure jedan je od najštovanijih svetaca. Rodio se u 3. stoljeću u Kapadociji u Maloj Aziji. Nakon smrti oca otišao je u Palestinu gdje postaje vojnikom. Bio je vrsan u svom poslu, no ljubav prema Bogu i vjeri bila je jača što ga je, na koncu, dovelo do mučeništva. Bio je naklonjen siromašnima, stoga je sav imetak nakon majčine smrti razdijelio njima. U ikonografiji predstavlja se u liku vojnika, viteza u oklopu s kopljem kako ubija zmaja. Spomendan svetog Jurja slavi se 23. travnja.⁹⁷

11. Sveti Marko

Od židovskog roda levita potekao je Sveti Marko Evanđelist. Višestruki je zaštitnik: odvjetnika, građevinskih radnika, zidara, staklara, pisara, zatvorenika, zarobljenika, staklara, lavova, Venecije i dr. Njemu se narod utječe protiv nevremena, munje, tuče, protiv nepripravne smrti te za dobro vrijeme i dobru žetvu. Na njegov blagdan, koji se slavi 25. travnja, održava se blagoslov polja.⁹⁸ „Štovanje sv. Marka Evanđelista u kršćanskoj tradicijskoj kulturi Hrvata ogleda se u: legendama; katedralama i crkvama posvećenim tomu evanđelistu; toponimima; krematonimima; procesijama i blagoslovima polja, usjeva, vinograda; pučkim veseljima (kirbajima, dernecima); pomaganju sirotinji; kulturnim svetištima; pučkim divinacijama i izrekama; krjesovima; usmenim lirskim pjesmama; molitvama“.⁹⁹ Kult svetog Marka u Hrvata

⁹⁶ Vlastiti zapis. Prisustvovala sam svetkovini Tijelova 2022. u gradu Korčuli.

⁹⁷ Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 269-313.

⁹⁸ Dragić, Marko, *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016. 259.-281

⁹⁹ *Isto*, str. 259.

potvrđuju i dvije katedrale te tridesetak crkava posvećenih tome svecu,¹⁰⁰ a jedna katedrala nalazi se u gradu Korčuli.¹⁰¹

*„Prije je najveća fešta bila kako što u Splitu za svetog Duju, one bankarele bi bile, prodavalo bi se štogod...Kroz jutro je bilo i tad se ne bi rabotalo. Posli se okrenilo sve. Bila je svečana misa ujutro i procesija“.*¹⁰²

12. Sveti Filip i Jakov

Sveti Filip peti je po redu, a sveti Jakov Alfejev deveti Isusov učenik. O njima se piše u evanđeljima i Djelima apostolskim.¹⁰³

Sveti Filip rođen je u Betsaidi. Prije nego što je postao učenik, jedan od apostola Isusa Krista, bio je učenik Isusova rođaka, Ivana Krstitelja. Bio je prisutan na Kristovom uzašašću, a dvadeset godina propovijedao je među Skitima. Oni su htjeli da se on klanja rimskom bogu Marsu, što je naravno odbio.¹⁰⁴ Kako objašnjava Helena Dragić „ispod kipa Marsa izišao je veliki zmaj koji je ubio svećenikova sina dok je potpaljivao vatru za žrtvu. Zmaj je ubio i dvojicu tribuna čije su sluge Filipa držali u okovima. Od daha zmaja svi ljudi su se razboljeli, a Filip im je rekao: »Vjerujte mi i razbijte ovaj kip, a umjesto njega klanjajte se križu Gospodinovu, da bi vaši bolesnici ozdravili, a mrtvi uskrsnuli.« Bolesnici su molili Filipa da će ga poslušati, ako ispuni obećanje. Filip je zapovjedio zmaju da krene u pustinju i da nikome ne čini zlo. Zmaj je otišao i više se nije pojavio, a Filip je ozdravio sve bolesne, oživio troje mrtvih te su se svi krstili. Svi su se obratili pa je Filip još godinu dana propovijedao te zaredio svećenike i đakone“. Njegovo mučeništvo dogodilo se osamdesetih godina, a pokopan je u Hijerapolu.¹⁰⁵

Sveti Jakov Alfejev, apostol, rođen je u Galileji. Kako bi ga se razlikovalo od Jakova Zebedejeva naziva ga se: Jakov Alfejev, brat Gospodinov, Jakov Pravedni. Jakov Mlađi i Jakov Manji. Propovijedao je u Egiptu i Elvtoropolju. „Sv. Pavao u Poslanici Galaćanima kaže: »Od

¹⁰⁰ Isto, str. 280.

¹⁰¹ Vlastito saznanje.

¹⁰² Kazala mi je Stanka Kraljević 19. lipnja 2022.

¹⁰³ Dragić, Helena, *Apostoli sv. Filip i Jakov Alfejev u hagiografiji i poeziji Marka Marulića*, Nova prisutnost 20 (1), Zagreb, 2022., str. 90.

¹⁰⁴ Isto, str. 94.

¹⁰⁵ Dragić, Helena, *Apostoli sv. Filip i Jakov Alfejev u hagiografiji i poeziji Marka Marulića*, Nova prisutnost 20 (1), Zagreb, 2022., str. 95.

apostola ne vidjeh nikoga drugog osim Jakova, brata Gospodinova.« Nazvali su ga Jakovom Pravednim zbog njegove velike svetosti. Sv. Jeronim bilježi da je bio tako svet da su se ljudi trudili dodirnuti rub njegova ogrtača ili plašta. Euzebije piše da je bio svet od majčine utrobe, niti je pio vina niti opojna pića, nikad nije jeo mesa, nije se šišao, nije se mazao uljem ni išao u javne kupke, uvijek se oblačio u lanenu haljinu. Toliko je klečao moleći da su mu koljena bila tvrda kao rogovi deve^{.106} Sv. Jakov mučeništvo je podnio strmoglavljen s krova hrama i kamenovan 62. godine.¹⁰⁷

Sveti Filip i Jakov zajedno su zaštitnici i mnogih hrvatskih naselja, župa, crkava i kapela, a dok nije bilo tvornica ni industrije, već cvao samo obrt, kršćanski su zanatlije u svojim cehovima slavili pojedine svece kao svoje zaštitnike. Tako su sv. Filipa kao svoga zaštitnika štovali kipari i šeširdžije. Njihov spomendan obilježava se 3. svibnja.¹⁰⁸

13. Sveti Antun Padovanski

Godine 1195., 15. kolovoza, rodio se sveti Antun Padovanski; krsnog imena Fernando. Rođen je u Lisabonu u imućnoj obitelji Martina i Marije Taveira. Zaredio se 1219. godine (red sv. Augustina), a 1220. godine odlučuje se za red siromašne male braće sv. Franje Asiškog. Simbolično uzima ime Antun po svetom Antunu Pustinjaku. Umro je 13. lipnja 1231. godine u Aracelli kod Padove u 37. godini, a na taj dan slavi se njegov spomendan. Njegov proces kanonizacije da postane svetim bio je najkraći.¹⁰⁹

Kult svetog Antuna Padovanskog štiju kršćani tako što u „čast sv. Antuna Padovanskoga poste 13 utoraka prije svečeva spomendana. Neki vjernici poste blagujući samo kruh i piju vodu. U čast sv. Antuna održavaju se devetnice. Uoči blagdana pale se krjesovi i vrše škropljenja“.¹¹⁰ Sveti Antun Padovanski višestruki je zaštitnik: izgubljenih stvari, onih koji se vole, bračnih drugova, žena, djece, putnika, poniženih, potlačenih, siromaha, demona, groznice, kuge, brodoloma, ratnih nevolja, vodene bolesti, bolesti očiju. Sveti Antun (sveti Ante) štuje se i kao zaštitnik propovjednika, budućih majki, ribara, mornara, starih ljudi, žetvi,

¹⁰⁶ *Isto*, str. 97.

¹⁰⁷ *Isto*.

¹⁰⁸ <https://www.bitno.net/vjera/svetac-dana/sveti-filip-i-jakov/> (pristup: lipanj 2022.)

¹⁰⁹ Dragić, Marko, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, *Ethnologica Dalmatica* 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018. 37, 38, 39.

¹¹⁰ *Isto*, str. 63.

stoke, pošte, gladovanja, Portugala i vjere u Presveti sakrament. Pomoćnik je kod neplodnosti i kod porođaja.¹¹¹

*„Imaš još jednu procesiju, možda ona više ni takva. Procesija svetog Antuna. Tamo su ljudi jedan put hodili bosu, hodili su na kolina. Dakle to je posebna jedna procesija ljudi častu svetog Antuna i ovdje“.*¹¹²

14. Sveti Ivan Krstitelj

Sveti Ivan Krstitelj rodio se pola godine prije Isusa Krista. Majka Elizabeta bila je rođakinja Isusove majke Marije, a otac Zaharija bio je svećenik. Roditelji su ga dobili u dosta kasnijoj dobi. Njegovo rođenje starcu Zahariju navijestio je arkandeo Gabrijel dodajući da će se zvati Ivan. Čuvši to, zbunjen zbog svoje i Elizabetine starosti, starac zaniyemi. Javno je počeo propovijedati 29. godine. Skupljao je učenike, propovijedao je na Mrtvom moru, Jordanu, kod Beth Šeana. Sveti Ivan Krstitelj posljednji je prorok, a u znak duševnog preporoda pokrštavao je u rijeci Jordan. Na tom mjestu krstio je Isusa Krista. Pretkazao je i njegov dolazak, dolazak Spasitelja, no zbog svog govora i propovijedanja bačen je u tamnicu. Javno je prigovorio kralju Herodu Antipi zbog preljuba s Herodijadom koja je bila žena njegova polubrata s kim ima kćer Salomu. Jedne večeri, Saloma je zatražila od Heroda glavu Ivana Krstitelja na pladnju. On joj je ispunio tu želju. Kršćani 29. kolovoza obilježavaju dan *Glavosijek*, tj. smaknuće svetog Ivana Krstitelja.¹¹³

Kult svetog Ivana Krstitelja obilježavaju razni običaji, ophodi, divinacije, vjerovanja, hodočašća, procesije, svete mise, pučka veselja, sajmovi, ivanjske pjesme, molitve. Noć prije blagdana sv. Ivana Krstitelja pale se ivanjske vatre, a vatra simbolizira pobjedu svjetla nad tamom. To se još u narodu nazivaju ophodi krijesovlja (krisnica, ladarica). Preskače se vatra, hoda se po pepelu ivanjskog krijesa, umiva se i kupa na vrelima, u rijekama i moru. Uoči Ivandana, Ivanja ili spomendana svetog Ivana Krstitelja, jest post, a mnogi vjernici bosonogi

¹¹¹ *Isto*, str., 40.

¹¹² Kazala mi je Stanka Kraljević 1. lipnja 2022.

¹¹³ Marko Dragić; Helena Dragić Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini, *Croatica et Slavica Iadertina 15 (1)*. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019. 275-329.

hodočaste svetištima koja su mu posvećena pa čak i klečeći na koljenima kruže oko tih svetišta ili oko svečevog kipa ne bi li im svetac izliječio tjelesne i duševne boli. Sveti Ivan Krstitelj višestruki je zaštitnik: maltežana i karmelićana, izvora vode, seljaka, pastira, vinogradara, arhitekata, zidara, klesara, tesara, restauratora, kovača, krznara, gostioničara, pjevača, plesača, glazbenika, domaćih životinja i dr. Pomoćnik je pri glavobolji, kada se osjećaju vrtoglavice, vrućice, epilepsije, dječjih bolesti, straha, nevremena. Hrvati ga štiju i kao zaštitnika od demona i duševnih bolesti. U ikonografiji se često prikazuje s janjetom, držeći štap ili štap s križem.¹¹⁴

Korčulanskim baldakini (krijesovi), vežu se za blagdane Ivana Krstitelja i svetog Petra na početku ljeta, kad već dozrijeva prvo voće i loza pokazuje svoj rod. Uoči Ivanja ili Petrova (29. lipnja) „kupi se granje i dračje, nasiječe grmlje i mirisno smilje te sve složi na hrpu i kad kresne prva zvijezda - potpali, te dok se plamen odrazuje na ogledalu morske površine, koja se upravo smirila od maestrala, živahne mladost (pa i poneki stariji da pokaže da je još mlad), veselo se zalijeće i preskače preko plamena, sazivajući sveca, čiji je blagdan na osvitu:

U ime svetega Ivana

*jur, jur, barba jur ...!*¹¹⁵

Kada bi se vatra ugasila, ostala bi samo žerava koja bi se morala gasiti bosim nogama. Sačuvao se običaj kolendavanja uoči blagdana sv. Ivana evanđeliste, no, sudeći po koledi, oni su zamijenili sv. Ivana evanđelistu sa sv. Ivanom Krstiteljem, pa složili koledu u čast božjeg krstitelja.¹¹⁶ Razlog tomu jest taj što su se poganski hrvatski preci pokrstili na božićnog sv. Ivana (27. prosinca), a kolenda glasi ovako:

*Oj sveti Ivane, Božji krstitelju,
od strane Isusove prvi prijatelju.*

*Njemu mati stara biše,
mnogo lita imađāše.
Bi neplodna u mladosti,
a porodi u starosti.
Oj sveti Ivane...*

¹¹⁴ Isto.

¹¹⁵ Gjivoje, Marinko, *Otok Korčula*, II izdanje, Vlastita naklada, Zagreb, 1969., str., 238.

¹¹⁶ Isto.

*Ode Ivan do Jordana,
voda rika tako zvana,
u njoj krsti Gospodina,
previšnjega Boga Sina.
Oj sveti Ivane...*

*Ka' se Ivan na svit rodi,
čudiše se svi narodi.
Njemu prvi Ivan biše,
kako sveto Pismo piše.
Oj sveti Ivane...
Sve vam raslo,
sve vam cvalo
po sve vike vika.
Amen.¹¹⁷*

„Preskakanje preko smirja ili preskakanje preko cmija. Lučani preskaču više puta nego mi ode. Ja se sjećam kako dite kako je to šesti mjesec onda već se u šestom mjesecu kupaš, a onda kad bismo se fermali kupat, kad sunce počne zalaziti, mi bismo pošli okolo po maslinadama i di je bi cmij ili s vrićama, i muški i ženske, svi zajedno. Onda bismo taj cmij brali i to muški bi pošli, popeli bi se na stablo, a mi smo ženske kupile i stavljale u te vriće, a oni bi skakali iz stabla u punu vriću da se dobro stisne i tako onda bismo došli sa tim vrićama doma i to bi ti se u svima ulicama užega baldakin. I onda si moga ostati vanka dokle nisu izgorli baldakini. To je bi jedini put kad su te otac i mater pustili da kasno ostaneš vanka. Međutim, to se izgubilo sad na taj način i u Korčuli se samo sad pali na svetoga Petra i Pavla gore ispred crkvice svetog Petra u starome gradu. Onda bi ti se tu skakalo i govorilo bi se „u ime svetoga Petra i Pavla jur, jur, jur barba jur!“. A onda posli taj pepeo, taj pepeo ti se nikad ne bi baci. I tamo ispred crkve su svi morali skakat i taj oganj bi se blagoslovi prije nego šta bi se počelo skakat. Ali nikad se ne bi baci, taj pepeo što bi ostao on bi se sačuvao i onda kad je Pepelnica, Čista srida onda kad te svećenik pepeli onda se taj pepeo upotrebljava. To je jedan lipi običaj. Mi to zovemo preskakanje preko baldakina, ali to ima i u Žrnovu, Veloj Luci, svugdi to ima. Ali ima još nešto. Zašto se pale vatre? Zbog čega na svetoga Petra i Pavla? Zato što je Bog stvorio svijet i Bog

¹¹⁷ Filipi Živan, *Korčulanski običaji i tradicije*, Godišnjak grada Korčule, Korčula, 2001., str. 459.

*je stvorio svjetlo i time što mi palimo vatru svjetlo koje se rađa mi na taj način zahvaljujemo Bogu što nam je dao svjetlo, ali mu i pomažemo da to svjetlo bude još jače, a to je naviještanje zapravo dolaska ljeta. To je ljeto koje dolazi“.*¹¹⁸

15. Sveti Todor suzaštitnik grada Korčule

Sveti Todor porijeklom dolazi iz mjesta Amazije (provincija Sinope) u Maloj Aziji. Svojom hrabrošću i požrtvovnošću riskirao je svoj život poradi Boga za vrijeme cara Maksimilijana. Godina njegova mučeništva nije točno određna, biva to 305. ili 306. godina, no točan datum poznat je znanstvenim spisima – 29. srpnja. Prije svoje mučeničke smrti te svetosti bio je rimski vojnik i „potajni“ kršćanin.¹¹⁹ Bitno je naglasiti da za vrijeme njegova života kršćanstvo nije bilo priznato kao religija. Tek je nakon Milanskog edikta kršćanstvo bilo odobreno, tzv. „legalizirano“¹²⁰. Stoljećima je sveti Todor bio čašćen kao zaštitnik vojske te mu se kult, za vrijeme cara Justinijana, prebacuje u južnu Italiju, pa u Rim te Veneciju sve do dolaska relikvija svetog Marka.

Svetac „Rimljanin“ zaveden je u rimskom Martirologiju gdje se navode još tri mučenika nepoznatog imena. Njegove kosti (relikvije) bile su izvađene dana 22. veljače 1736. godine iz Kalistovih katakombi.¹²¹ Vjerojatno je „izvađen iz nekakvog lokulusa koji je bio zatvoren kamenom pločom ili ožbukom, a na ploči ugrebena *M – Martyr*“. To je ujedno bio dokaz da je zasigurno riječ o svecu mučeniku. Običaj je bio da se pokraj sveca mučenika, u katakombama, postavlja staklena ampula s krvlju koja je također jedan od dokaza mučeništva.¹²² Bila je to blijedo zelena ampula mutnog stakla oblika minijaturnog kantarosa s dvije „male zgnječene ručke i profiliranim obodom. U njoj se nalazi sivkasti grumen okamenjene zemlje natopljene krvlju sveca“.¹²³ Sve navedeno, uključujući relikvije sveca, doneseno je u grad Korčulu neposredno nakon njegova iskapanja iz Kalistovih katakombi. Papa Klement XII. na nagovor i

¹¹⁸ Kazala mi je Stanka Kraljević 1. lipnja 2022.

¹¹⁹ Tulić, Damir, *Povijest sv. Todora i njegovi likovni prikazi u gradu Korčuli*, Godišnjak grada Korčule 7, 2002., str. 133-164.

¹²⁰ <https://laudato.hr/Novosti/Zanimljivosti/Prije-tocno-1703-godine-odigrala-se-presudna-bitka.aspx> (pristup: siječanj 2021.)

¹²¹ Lupis, Vincije B., *Josip Kosirić Teodošević – korčulanski biskup (1787. – 1802.), vjerski i kulturni promicatelj*, Croatica Christiana periodica, Vol. 30 No. 58. Zagreb, 2006. str. 116.

¹²² Tulić, Damir, *Povijest sv. Todora i njegovi likovni prikazi u gradu Korčuli*, Godišnjak grada Korčule 7, 2002., str. 133-164.

¹²³ *Isto*, str. 135.

moljenje tadašnjeg korčulanskog biskupa Vicka Kosovića (1734.-1761.), daje relikvije svetog Tadora korčulanskoj biskupiji.¹²⁴ Razlog tomu jest taj što se za vrijeme 17. i 18. stoljeća dogodio veliki uzlet štovanja relikvija određenih svetaca. Bio je to odgovor katoličke crkve na „reformaciju koja se odrekla svetaca kao posrednika između Boga i čovjeka“.¹²⁵ Drugi je da grad koji nije posjedovao relikvije nekog značajnog sveca mučenika, nije se smatrao gradom u punom smislu te riječi. Sveti Todor po svom opusu bio je idealan svetac jer je grad Korčula u to vrijeme bio obrambena pozicija na strateškom položaju¹²⁶. Nije samo Korčula bio grad na Hrvatskoj obali sa relikvijama, tu su još vjerski prepoznatljivi simboli poput Trogira (sv. Ivan Trogirski), Dubrovnika (sv. Vlaho), Zadra (sv. Krševan) i ostali.¹²⁷

Ideal kršćanskog viteza te od milja zvan sveti ratnik i zaštitinik vojnika pravog imena je *Theodor*¹²⁸ što na grčkom jeziku znači „dar Božji“¹²⁹. Unutar korčulanskog govora uvriježilo se ime *Todor* te je ostalo tako do dan danas¹³⁰. Cijeli „put“ svetog Tadora do Korčule prožet je simbolizmom. To se sve krije u značenju njegova imena, u njegovom vojništvu koje je u tom trenutku bila najbolja zaštita za stratešku Korčulu, ostalim rimskim svecima mučenicima koji su se nalazili na području grada i otoka (sv. Vid, sv. Jure) s kojima je zajedno činio tzv. „gradsku trijadu“ svetih vojnika mučenika. Mogla bi se tu dodati i poveznica porijekla biskupa Kosovića iz Kotora kojem je zaštitinik sv. Tripun – vojnik mučenik.¹³¹

Nakon dolaska relikvija koje su položene u kasi na glavnom oltaru unutar katedrale svetog Marka, štovanje sveca počelo je dvadesetak godina poslije na papino odobrenje. Pošto je Korčula bila pod Mletačkom vlašću, logičan je slijed bio da gradski zaštitnik bude sveti Todor.¹³² Katedrala je zadržala svog patrona svetog Marka ne mijenjajući ime unatoč donesenim moćima¹³³. Kao što je već spomenuto, svetkovina se obilježava 29. dana u mjesecu srpnju koje za Korčulane predstavlja i više od ponosa i tradicije. To je kao „genetski kod“ koji

¹²⁴ Lupis, Vincije B., *Josip Kosirić Teodošević – korčulanski biskup (1787. – 1802.), vjerski i kulturni promicatelj*, Croatica Christiana periodica, Vol. 30 No. 58. Zagreb, 2006. str. 118.

¹²⁵ Tulić, Damir, *Povijest sv. Tadora i njegovi likovni prikazi u gradu Korčuli*, Godišnjak grada Korčule 7, 2002., str. 136.

¹²⁶ <https://dubrovački.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/zupanija/korcula/korculani-proslavili-dan-grada-neka-nas-cuva-sveti-todor-558672> (pristup: siječanj 2021.)

¹²⁷ Lupis, Vincije B., *Josip Kosirić Teodošević – korčulanski biskup (1787. – 1802.), vjerski i kulturni promicatelj*, Croatica Christiana periodica, Vol. 30 No. 58. Zagreb, 2006. str. 118.

¹²⁸ Tulić, Damir, *Povijest sv. Tadora i njegovi likovni prikazi u gradu Korčuli*, Godišnjak grada Korčule 7, 2002., str. 136.

¹²⁹ <https://dubrovački.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/zupanija/korcula/korculani-proslavili-dan-grada-neka-nas-cuva-sveti-todor-558672> (pristup: siječanj 2021.)

¹³⁰ Kazao mi je Franko Petković u siječnju 2021.

¹³¹ Tulić, Damir, *Povijest sv. Tadora i njegovi likovni prikazi u gradu Korčuli*, Godišnjak grada Korčule 7, 2002., str. 136.

¹³² Isto, str. 138.

¹³³ Kazao mi je Frano Botica (Kazo) u siječnju 2021.

nosi svaki Korčulanin i Korčulanka tijekom cijelog svog života. Ovu činjenicu potvrdio je gaštald¹³⁴ bratovštine Blažene Djevice Marije od utjehe-pojasa – Mihovilci:

„Sama činjenica da Korčulani koji žive van grada Korčule namještaju godišnje odmore da bi taj dan bili u Korčuli govori koliko znači to ljudima. Osim velike duhovne i nematerijalne baštine sveti Todor je i dan koji je u srcu ljeta pa je i velika turistička razglednica Korčule.“¹³⁵

Da je sveti Todor voljen među njegovim mještanim govori podatak da je to ime bilo zastupljeno kao drugo najčešće nadjevano ime u gradu Korčuli tijekom prošlih vremena, ali taj običaj nije izumro. Ovo ime i dalje se nadjeva novorođenčadi: „tradicija imena Todor još je uvijek prisutna te ima i dan danas mladića koji dobivaju to ime.“¹³⁶

Pripreme za svetkovinu 29. srpnja traju cijele godine, a one najintenzivnije provode se tjedan prije. Članovi bratovština vode računa što, kako i kada će se sve odvijati na sam dan kako bi što savršenije i svečanije moglo izgledati. Pazi se na svaki detalj, od odjeće, dekoracije, poretka u procesiji i crkvi, glazbe i drugo. Otprilike se već zna tko što nosi, ali to sve utvrdi gaštald svake bratovštine tjedan dana prije same procesije. Svete mise počinju od ranih jutarnjih sati, a glavna popodnevna svetkovina počinje u kasnim popodnevnim satima zbog ljetnih vrućina te se služi u već spomenutoj katedrali. Tijekom obreda crkveni zbor pjeva svečane pjesme, propovijed na glavnoj misi uvijek drži gostujući biskup ili svećenik, a nakon obreda prije same procesije sudionici ljube relikvijar. Oni kojima je jedino dozvoljeno nositi kasu s relikvijama svetog Todora jesu članovi bratovštine koji djeluju mnogi niz godina unutar njihovih zajednica. To su tri bratovštine: Svi Sveti ili Sasvetani (1301.) – najstarija bratovština na ovom području Europe, Sv. Roko ili Rokovci (1575.) te Blažene Djevice Marije od Utjehe-Pojasa ili Mihovilci (1603.)¹³⁷. Postoji pravilo kako se nosi kasa u procesiji:

„Procesija je to koja uz Veliki Petak, blagdan Tijelova jedina ide uokolo starog grada. Nosi se kasa sv. Todora koju nose po jedan Mihovilac (član bratovštine Gospe od utjehe) koji nosi kasu sprijeda lijevo, po jedan Rokovac (član bratovštine sv. Roka) koji nosi sprijeda desno te dva Sasvetana (članovi bratovštine Svih svetih) koji nose kasu straga. Također se nosi

¹³⁴ Starješina bratovštine, njen upravitelj.

¹³⁵ Kazao mi je Frano Botica (Kazo) u siječnju 2021.

¹³⁶ Isto.

¹³⁷ Kazao mi je Branko Petković u siječnju 2021.

bandira (zastava) svetog Todora koju su dali napraviti Korčulani iz Amerike te nju nosi svake godine druga bratovština kako ju je slijed. ¹³⁸

Gaštaldi odlučuju kako će ići raspored u procesiji. Članovi bratovštine Blažene Djevice Marije od utjehe-pojasa kreću prvi noseći liturgijski nakit, potom slijede članovi bratovštine svetog Roka te članovi bratovštine Svi Sveti. Bratovštine nose svoje najbogatije ukrase kao što su cereferali¹³⁹, torci¹⁴⁰, križ te sav ostali liturgijski sjaj i nakit koji bratovština ima. Neki od liturgijskih ukrasa su poprilično teški, kao primjerice torac, pa se članovi određene bratovštine izmjenjuju u nošenju. Nakon bratovština idu časne sestre Dominikanke, veliko raspelo, bandira svetog Todora, prisutni svećenici ili biskupi te kasa (relikvije) svetog Todora koju nose određeni članovi bratovština koji su natkriveni s baldahinom¹⁴¹. Kao posljednji koji prate procesiju jesu župan Dubrovačko-neretvanske županije, gradonačelnik grada Korčule, ostali državni dužnosnici te narod¹⁴². Procesija se kreće kružno: od katedrale, potom se izlazi kroz glavni ulaz u stari grad – Revelin, obilazi se stari grad s krajnjom točkom povratkom u katedralu. Tijekom svečane procesije, koja je u srcu sezone, javljaju se problemi nepoštivanja što korčulanske što hrvatske kulturne tradicijske baštine. Zna se dogoditi da poneki turisti ne iskazuju poštovanje prema onome što se događa, primjerice nastavljaju glasno pričati, „upadati“ članovima bratovština u procesiju remeteći im hod te otežavaju nošenje liturgijskog nakita. Neki pak ustanu, kod nekih se na licu vidi izraz čuđenja ili oduševljena pošto to vide prvi put u životu i slično. Nakon završene procesije i blagoslova koji narod dobije, većina pohrli svojim kućama na proslavu popraćenu bogatom trpezom¹⁴³ za obitelj i prijatelje, ostali odu u restorane ili okolne kafiće kako bi nazdravili, a neki odu gledati najbolju izvedbu Moreške¹⁴⁴:

„To je dan grada Korčule i na taj dan se igra najbolja Moreška¹⁴⁵ u gradu Korčuli i tada na binu izlazi sav najbolji sastav moreškanata i mužikanata (svirača). Osim Moreške taj dan bude i svečana sjednica gradskog vijeća na kojoj se dijele nagrade onima koji su doprinijeli u radu i životu grada. ¹⁴⁶

¹³⁸ Kazao mi je Frano Botica (Kazo) u siječnju 2021.

¹³⁹ Velika metalna svijeća s dugim vratom koja na vrhu ima glavu ukrašenu s ornamentima i staklom u kojoj je voštana svijeća. Svaki cereferal je različit.

¹⁴⁰ Voštana svijeća od 100kg.

¹⁴¹ Zaštitni krov izrađen od tkanine.

¹⁴² Kazao mi je Franko Petković u siječnju 2021.

¹⁴³ Blagavaonski stol.

¹⁴⁴ Kazao mi je Branko Petković u siječnju 2021.

¹⁴⁵ Romantični bojni ples s mačevima.

¹⁴⁶ Kazao mi je Frano Botica (Kazo) u siječnju 2021.

Postoje i zanimljivosti vezane uz svetog Todora i njegove zagovore. Njegova čuda događaju se i danas, kako tvrde mještani, a uslijedila su brojnim molitvama koje su bile prošene u nadi da ih se štiti ili spasi od smrti. Tome svjedoče i najkritičnije situacije, srećom ne tako česte, u čijim bi se trenucima znala otvoriti kasa te bi se nad njom molilo¹⁴⁷. Molitva u ovakvom slučaju ne može biti bez vodstva župnika, a nju slijede članovi obitelji u kritičnoj situaciji. Poznata je i „tradicija da je Giacobba Paulini, žena Mihovila Španića, patila od porođajnih muka, te da se za pomoć obratila zagovoru svecu, zavjetovavši se da će djetetu dati njegovo ime. Potom je odmah rodila sina i ispunila svoj zavjet“.¹⁴⁸

Prilikom provođenja ispitivanja građana (ankete¹⁴⁹) došlo se do zanimljivih podataka gdje se pokazalo kako većina nikada nije čula za svetog Todora, smatrali su da se ne nalazi na otoku Korčuli te ono najintragantnije, da pripada pravoslavnoj vjeri. Ovo su podaci koji pokazuju određeno neznanje koje vlada u području hrvatske tradicije te je ovo svojevrsna kritika turističkoj zajednici grada Korčule i gradskom odboru za kulturu koji svoja blaga i baštinu ne predstavljaju ostatku hrvatskih građana. Većina bi potvrdila kako je čula za poznatu procesiju „Za križem“, dok za procesiju svetog Todora uglavnom znaju samo stanovnici otoka.

15.1. Strukturirani intervju / terensko istraživanje o sv. Todoru

Potaknuta ljepotama jadranskog bisera Korčule te ljubavi prema tradiciji, odlučila sam se na pothvat vlastitog istraživanja. Istraživanje se provodi s ciljem da se hrvatskoj tradicijskoj kulturi pridonese bogatstvo baštine te da se, u konačnici, sačuva i zapiše ono što puk stoljećima njeguje. Strukturirani intervju (glasovni/pisani) isključivo se temelji na zapisima tzv. *živih ispitanika/kazivača*. Točnije, naglasak se stavlja na spoznaje ispitanika, a ne na *znanstvenu literaturu*. Živa riječ vrijedi više nego stotine knjiga.

U nastavku teksta priredila sam par pitanja koja pripomažu u analiziranju života sveca kao i njegovih običaja. Treba naglasiti kako nije, u slučaju nepoznavanja, obavezno odgovoriti

¹⁴⁷ Kazao mi je Franko Petković u siječnju 2021.

¹⁴⁸ Tulić, Damir, *Povijest sv. Todora i njegovi likovni prikazi u gradu Korčuli*, Godišnjak grada Korčule 7, 2002., str. 141.

¹⁴⁹ <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfLfOep0TTz-RPtYc1UCP4Bu9W7BszduKYBHZcnbwgd0gSv4w/viewform?vc=0&c=0&w=1&flr=0&pli=1> (poveznica za anketu)

na sva pitanja. Razgovor je obavljen s gaštaldom bratovštine Gospe od utjehe-pojasa (Mihovilci).

1. Kako je sveti Todor „stigao“ (relikvije) na otok Korčulu?

Gradu Korčuli nedostajale su znamenite relikvije, poput cijelovitog tijela nekog sveca. Taj vjekovni nedostatak uklonio je papa Klement XII. udovoljivši molbama korčulanskog biskupa Vinka Kosovića i građana, darujući im relikviju - tijelo sv. Todora.

2. Čega je sveti Todor zaštitnik?

Sveti Todor je zaštitnik grada Korčule i suzaštitnik župe sv. Marka Korčula.

3. Zašto je procesija svetog Todora dio nematerijalne kulturne baštine i kultne tradicije (vlastito mišljenje)? Ukratko reći nešto o samom činu procesije (npr. tko smije nositi kasu sveca itd.).

To je dan kada sve 3 bratovštine grada Korčule idu u procesiju - obilazak oko stare jezgre grada noseći sav "dekor" (velike i male svijeće, križeve, zvijezde, ceroferale itd.) časteci tako sv. Todora. Taj dan većina Korčulana koja živi van Korčule doputuje u Korčulu da prisustvuje tome velikome danu za Korčulane.

Procesija je to koja uz Veliki Petak, blagdan Tijelova jedina ide uokolo starog grada. Nosi se kasa sv. Todora koju nose po jedan Mihovilac (član bratovštine Gospe od utjehe) koji nosi kasu s lijeve strane, po jedan Rokovac (član bratovštine sv. Roka) koji nosi kasu s desne strane te dva Sasvetana (članovi bratovštine Svih svetih) koji nose kasu straga. Također se nosi bandira (zastava) svetog Todora koju su dali napraviti Korčulani iz Amerike, te nju nosi svake godine druga bratovština kako ju je slijed.

4. Koliko godina se „odvija“ tradicionalna procesija?

Ne znam taj podatak, ali vjerojatno otkako su donesene kosti u Korčulu.

5. Što vama kao gaštaldu predstavlja taj veliki, tradicionalni dan?

Osim naravno ponosa i časti, također i jednu malu dozu stresa i umora zbog svih obaveza i odgovornosti koji me očekuju taj dan.

6. Općenito o obilježavanju svetog Todora 29. 7. (npr. zašto se baš taj dan igra Moreška).

To je dan grada Korčule i na taj dan se igra najbolja Moreška u gradu Korčuli i tada na binu izlazi sav najbolji sastav moreškanata i mužikanata (svirača). Osim Moreške taj dan bude i svečana sjednica gradskog vijeća na kojoj se dijele nagrade onima koji su doprinijeli u radu i životu grada.

7. Postoje li prezimena koja su proizašla iz imena Todor? Postoji li tradicija nadijevanja imena Todor po zaštitniku grada?

Mislim da prezimena nema koja su proizašla iz tog imena dok tradicija imena Todor je još uvijek prisutna i ima i dan danas mladica koji dobivaju to ime.

8. Postoji li kakva legenda, čudo, vezano uz svetog Todora?

Dan danas su čuda živa uz sv. Todora u vidu toga da taj čudotvorni svetac i danas radi čuda među nama. Kada je neka osoba lošeg zdravlja ili joj prijete smrt ili mora hitno na neku tešku operaciju, na zelju obitelji, prijatelja vadi se kasa sv. Todora na čašćenje i moli ga se da pomogne toj osobi. U većini slučajeva nas svetac čuje molitve nas Korčulana i vraća nam zdravlje i život.

9. Što sveti Todor predstavlja Korčulanima te samom otoku?

Sama činjenica da Korčulani koji žive van grada Korčule namještaju godišnje odmore da bi taj dan bili u Korčuli govori koliko znaci to ljudima. Osim veliku duhovne i nematerijalne baštine sveti Todor je i dan koji je u srcu ljeta pa je i velika turistička razglednica Korčule.

10. Zašto je katedrala dobila ime po svetom Marku, a ne svetom Todoru?

Mislim da je razlog tome što je tada Korčula pripadala Veneciji koja je štivala sv. Marka.

11. Postoji li kakva anegdota vezana uz svetog Todora?

Mislim da je najveća anegdota sv. Todora ona kada je odbio častiti rimske bogove i potvrdio javno svoju vjeru u Krista, što ga je i napravilo svetim.

16. Velika Gospa

Blagdan Velike Gospe jedan je od najsvečanijih dana u kršćana, a time i u Hrvatskoj. Ovaj blagdan slave zapadna i istočna crkva kojim se obilježava Bogorodičino uznesenje na nebo. Gospa je prema zapadnoj crkvi na nebo uzašla tijelom i dušom dok istočna crkva tvrdi da je Isus Krist na nebo odnio Bogorodičinu dušu. To je u Katoličkoj crkvi dogmatski fiksirano 1950. godine.¹⁵⁰

Najpoznatije hrvatsko svetište u kojem se posebno štuje Velika Gospa jest Svetište Gospe Sinjske. Kako zapisuje Marko Dragić „četiri su dana Turci nemilice iz topova tukli Sinj, a 14. kolovoza Mehmed-paša zapovjedio je opći juriš. U to su vrijeme starci, žene, djeca i nemoćni svećenici kroz plač i suze molili pred Gospinom slikom koju su stavili na oltar svete Barbare u crkvi svetoga Mihovila u središtu Sinjske tvrđave. Turci su tri puta jurišali, a onda su se najednom preplašili. Uzaludno su paše sabljama udarali svoje vojnike koji su u strahu bježali. U noći s 14. na 15. kolovoza paša se s vojskom povukao u Livno. Te je godine blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije bio u četvrtak. Poginulo je 10 000 turskih vojnika. Preživjeli turski vojnici pripovijedali su da su svake noći za vrijeme opsade Sinja, vidjeli ženu u jakoj svjetlosti kako hoda po zidinama grada“.¹⁵¹ U spomen na svečanu i veličanstvenu pobjedu, dan danas tradicionalno se trči Alka.

„Blagdan Velike Gospe posebno je velik blagdan ode u Korčuli. Radi toga što se na blagdan Velike Gospe na 15.8.1571. godine je došla jedna turska flota sa 20 brodova tu u konal

¹⁵⁰ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u Šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius, god. 3, br. 3 (2010.), str. 150.

¹⁵¹ Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 165.

na čelu sa Uluz Alijem s namjerom da osvoje Korčulu, da napadne Korčulu. Međutim kako je zavladao veliko nevrijeme Turci su se morali maknuti radi toga da ne bi izgubili brodove i onda je Korčula na taj način spašena, a stradao je isti dan Hvar, otok Hvar. Kad su polagali kabele za struju iz kopna da dođe struja do Korčule onda su našli ta turska sidra. Dakle, od tada ti se slavi ta Velika Gospa. Ujutro rano počne misa, za mene najsvječanija, najdecentnija misa, najveća misa kroz godinu dana u Korčuli. Kraj općine ispred one male kapele. Nikad se ne čuje ni muha. I onda se oživljava uspomena na taj događaj kad su Turci napali Korčulu. S jedne i druge strane imaš ploču na hrvatskome jeziku kad su bile velike godišnjice onda su stavili na uspomenu od velike obrane. A u velikoj crkvi gore, u katedrali, kad uđeš u onu lađu svetoga Jakova, s desna se vide koplja i kugla topovska koja je od toga dana. Koplja nisu izvorna, a kugla je i tamo se nalazi natpis na latinskom koji isto spominje taj napada. Zato je ta procesija velika procesija. Mole di Bari ti je u Italiji kod Baria i tamo se nalazi crkva svetog Nikole. Tu su crkvu restaurirali i maknuli su jedan oltar. Kad su ga maknuli našli su jednu zidnu sliku, fresku koja prikazuje taj napada Turaka na Korčulu. To je jedina procesija koja ne ide iz staroga grada izvan niti unutar zidina. To je jedina procesija koja dan danas ide od crkve svetog Nikole prema gradu. A to se vidi i na toj fresci“.¹⁵²

17. Svi sveti

„Blagdan Svih svetih slavi se kao spomen na sve poznate i nepoznate kršćanske svece i svetice, a počeo se slaviti kada je papa (sveti) Bonifacije IV. (608-615) rimski panteon posvetio Bogorodici i mučenicima (oko 610. god.). Blagdan se najprije svetkovao u nedjelju nakon Duhova, a u Irskoj se slavio 1. studenoga. Sveti Grgur III., papa od 731 do 741., na zahtjev irskih monaha uveo je svetkovanje na 1. studenoga kada je kapelu u rimskoj bazilici posvetio Svim svetim“.¹⁵³

„Na taj dan održava se sveta misa, a vjernici idu na grobje palit sviće i nosit cviće, kako svugdi“.¹⁵⁴

¹⁵² Kazala mi je Stanka Kraljević 1. lipnja 2022.

¹⁵³ Dragić, Marko, Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini, Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost, XIVXV, Sarajevo, 2012.-2013., str. 71.-80.

¹⁵⁴ Kazala mi je Stanka Kraljević 19. lipnja 2022.

18. Dušni dan

Blagdan Dušnog dana slavi se dan nakon Svih svetih, 2. studenog. „Štovanje Dušnoga dana 998. godine uveo je benediktinski opat iz Clunya, sveti Odilon. Papa Klement V. službeno je taj blagdan potvrdio 1311. godine. Dušni dan (Spomen svih vjernih mrtvih) spomen je kada se Crkva sjeća svih vjernih mrtvih. Slavi se 2. studenoga, a ako je toga datuma nedjelja onda se slavi 3. studenoga. Španjolska je 1748. godine dobila povlasticu da svećenici na Dušni dan mogu služiti tri mise: jednu po vlastitoj nakani, drugu na nakanu Svetog oca, treću za sve pokojne vjernike. Papa Benedikt XV. (1914-1922) ozakonio je 1915. godine da svi svećenici toga dana prikažu tri mise: jednu za pokojne vjernike, drugu na papinu nakanu, a treću na nakanu dotičnog svećenika. Dušni dan se štuje u Engleskoj crkvi kao i u mnogim evangeličkim crkvama. U hrvatskoj baštini Dušni dan se još naziva Mrtvi dan, Mrtvo Spomenuće (u središnjoj Bosni), Dan mrtvih (u koprivničkom i mnogim drugim krajevima). U radu se koriste nazivi onako kako se koriste u određenim mjestima“.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, *Obnovljeni život*, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 418.

19. Rječnik

B

Badnjak - tek posječena glavnja koja se dan uoči Božića polaže na ognjište; drvo

Baldahin - raskošna tkanina razapeta na četiri motke, s ukrasnim prevjesom; nosi se u procesiji iznad svećenika koji nosi Presveto, nad svetačkim likovima, moćima, crkvenim i svjetovnim dostojanstvenicima itd.

Bandira - zastava

Barjaktar – osoba koja maše zastavom

Baščina – mjesto gdje se sadi voće, povrće

Beči – sitan novac

Beštija - životinja

Bičva na kosicu

Blančice – supstanca slična hostiji, radi se od običnog brašna i vode

Bonkulovići – korčulanski karnevalski klub

Borsa - torba

Bratovština - vjersko udruženje utemeljeno na čvrstim pravilima

C

Cmije (Smirje) – smilje

Cukarin – korčulanski tradicionalni kolač

D

Dalmac

Dirit – pravo

F

Falimenti

Ferali - metalna svijeća s dugim vratom koja na vrhu ima glavu ukrašenu s ornamentima i staklom u kojoj je voštana svijeća

Fermati – stati, prestati

Fumar – dimnjak

G

Gaštald – upravitelj, prokurator određene bratovštine

Grličanje – takozvani blagoslov grla koji se vrši pomoću dvije svijeće koje svećenik na misi za svetkovinu sv. Vlaha prislanja na vjernikovo grlo

K

Kanconeta – pjesma koja se isključivo pjeva na Novu Godinu

Kapetan – vođa kumpanije

Karijola – građevinska kolica

Kasa - posebno izrađen ormar ili metalna kutija u kojima se čuvaju novac, vrijednosni papiri, relikvije i sl.

Kaštradina – suho meso od ovce, koze

Kirbaj - blagoslov

Kolendavanje – pjevanje

Konal - kanal

Kumpanija - viteški plesni sastav s otoka Korčule (Vela Luka, Blato itd.), uz plesače s mačevima, uz pratnju bubnjeva, sudjeluju i žene

L

Lampati - grmiti

Liberan – sveti Liberan; zaštitnik je od vrućice, vodenih bolesti, kolika, mokraćnog pijeska, žučnih i bubrežnih kamenaca.

Lojenica – tradicionalni korčulanski kolač

Lumblija – tradicionalni korčulanski kolač

Lumin – svijeća u ulju i vodi

M

Makarun – tradicionalni žrnovski makarun; tradicionalna tjestenina

Manestra - tjestenina

Maslinade - maslinici

Maška - mačka

Mindoli – bademi

Moreška - starinska viteška igra na Korčuli

P

Pjat - tanjur

Plokata – trg u gradu Korčuli

Posteja - krevet

Punistra - prozor

Puntin – plaža, lukobran u gradu Korčuli

R

Relikvije - materijalni ostatak vezan uz osobu koja je predmet osobitog ili religioznog štovanja; moći

Revelin – kula u gradu Korčuli koja je ujedno i ulaz u stari dio grada

S

Soldi – novac

T

Torac - voštana svijeća od 100kg

Torjun – kula, toranj

Trpeza – stol

V

Vapiti - preklinjući moliti

Vara – jelo koje se sprema za sv. Barbaru, 9 vrsta hrane

Vela setemana – naziv za Veliki tjedan

Z

Zvijezde – dio liturgijskog ukrasa

20. Zaključak

Kulturna antropologija nije puko proučavanje i dokumentiranje određenih ljudskih kulturnih prilagodbi i postignuća. Istraživači se suočavaju sa životom neke određene zajednice koja baštini svoje nasljeđe. Ono je blago tradicije i vječna inspiracija cijeloj hrvatskoj kulturi, a i svijetu. Kulturnom tradicijom čuvaju se vrijednosti, vjera, to jest ono najvrjednije, ostavština koja je ostavljena na brigu od predaka.

Korčulani su jedan od more primjera u hrvatskoj tradicijskoj kulturi koji njeguju svoje nasljeđe. Svake kalendarske godine određeni spomendani i blagdani održavaju se u duhu tradicijskih običaja koji su karakteristični za njih, a pučki godišnji običaji često se znaju preklapati s onim vjerskima. Mještani se trude svakoj svetkovini posvetiti maksimalno, no procesija svetog Tadora zauzima prvo mjesto jer se događa u srcu sezone kada je otok najposjećeniji.

Sveti Todor zaštitnik je grada Korčule te svetac koji je podnio mučeništvo zaradi svoje vjere. Iznimno neustrašivi svetac svoj vječni dom pronašao je u mjesnoj katedrali svetog Marka koja ga vjerno čuva već dugi niz godina. Njegova svetkovina i procesija dio su hrvatske tradicijske baštine koja nije izgubila svoj sjaj, već naprotiv generacijama biva još sjajnija. Korčulani su dokaz vjernog čuvara tradicije koji u moru modernizacije nastoji očuvati te prenijeti svoj običaj na nove mlađe generacije. Stoga njihova tradicija „živi“ u svakom od njih, ali i u nama. Angažiranost u ovom radu dovela je do spoznaje kako svi narodni običaji polagano „blijede“ zbog nezainteresiranosti omladine ili još većeg problema, neznanja, ali Korčulanima treba zahvaliti što čuvaju ne samo svoju, već i hrvatsku tradicijsku baštinu.

Sve u svemu, doista nema razloga da ovo čarobno mjesto ne posjetite te doživite i sami.

21. Izvori

Popis kazivača

1. Botica Kazo, Frano, rođen je 1989. godine. Trenutno je na funkciji gaštalda korčulanske bratovštine Blažene Djevice Marije od Utjehe-Pojasa – Mihovilci.
2. Kraljević, Stanka. Rođena je 1945. godine. Živi u gradu Korčuli.
3. Petković, Boženka, rođena je 1969. godine.
4. Petković, Branko, rođen je 1964. godine. Član je bratovštine Blažene Djevice Marije od Utjehe-Pojasa – Mihovilci.
5. Petković, Franko, rođen je 1994. godine. Član je bratovštine Blažene Djevice Marije od Utjehe-Pojasa – Mihovilci.
6. Prižmić, Nikola, rođen je 1996. godine.

22. Literatura

1. Alujević, Maja (2006). O blagdanu svete Lucije, *Ethnologica Dalmatica*, Etnografski muzej Split, 2006.
2. Asturić, Marina, Veliki tjedan u bročanskoj-stonskoj kulturnoj baštini, *Ethnologica Dalmatica*, 26 (1). Split, 2019., 67-96.
3. Babić, Marko Šutnja Velike subote. Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija 53 (1). Split, 2013. 80-91.
4. Barač, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno- pučkoj baštini širokobriježškoga kraja*, *Croatica et Slavica Iadertina*, Odjel za kroatistiku i slavistiku, 10/2, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014. str. 375.-385.
5. Braica, Silvio, Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004.
6. Braica, Silvio, Poklade, korizma: ciklus godišnjih običaja, Etnografski muzej, Split, 2003.
7. Dragić, Helena. Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., 235.-252.
8. Dragić, Helena, Apostoli sv. Filip i Jakov Alfejev u hagiografiji i poeziji Marka Marulića, *Nova prisutnost* 20 (1), Zagreb, 2022., 89-101.
9. Dragić, Marko. Sveta nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji. *Ethnologica Dalmatica* 28. Etnografski muzej Split, 2021., 51-73.
10. Dragić, Marko. Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini, *Ethnologica Dalmatica* 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., 37.-84.
11. Dragić, Marko. Štovanje sv. Josipa u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 18 (1), Kršćanski akademski krug (KRAK). Zagreb, 2020., 145-170.
12. Dragić, Marko. Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini. *Crkva u svijetu* 54 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019. 59-81.

13. Dragić, Marko; Dragić, Helena. Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini, *Croatica et Slavica Iadertina* 15 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019. 275-329.
14. Dragić, Marko. Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini, *Ethnologica Dalmatica* 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018. 37-66.
15. Dragić, Marko, Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja, *Croatica et Slavica Iadertina* 14 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2018. 189-230.
16. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, *Croatica et Slavica Iadertina* 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.
17. Dragić, Marko. *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* 14 (2), Zagreb, 2016. 259.-281.
18. Dragić, Marko. Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata. *Nova prisutnost*, vol. XIII (2), 2015, str. 141–162.
19. Dragić, Marko. Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata. *Ethnologica Dalmatica*, Split 22, 2015. str. 5-42.
20. Dragić, Marko. *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, *Crkva u svijetu*, 50 (2), Split, 2015, str. 303-323.
21. Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, *Titius*, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.
22. Dragić, Marko. Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399-435.
23. Dragić, Marko. *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 269-313.
24. Dragić, Marko. *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, *Obnovljeni život*, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 417.- 426.

25. Dragić, Marko, Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini, Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost, XIVXV, Sarajevo, 2012.-2013., str. 71.-80.
26. Dragić, Marko. Velike poklade u folkloristici Hrvata, *Croatica et Slavica Iadertina*, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 155-188.
27. Dragić, Marko. Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini, *HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 7, Mostar, 2011., str. 260.-287.
28. Dragić, Marko. Badnja noć u folkloristici Hrvata, *Croatica et Slavica Iadertina* 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.
29. Dragić, Marko. Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini, *Hum*, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 81-104.
30. Dragić, Marko, Duhovna baština Hrvata u Šibenskom zaleđu. Godišnjak *Titius*, god. 3, 2010, str. 123-174.
31. Dragić, Marko. Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 2009., str. 305.-328.
32. Dragić, Marko, Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440.
33. Dragić, Marko. Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi, *Crkva u svijetu*, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.
34. Dragić, Marko. Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu*, 1., Split, 2008., str. 21-43.
35. Dragić, Marko: *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
36. Dragić, Marko. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, *Crkva u svijetu* 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96-117.
37. Filippi Živan, *Korčulanski običaji i tradicije*, Godišnjak grada Korčule, Korčula, 2001., str. 453-467.
38. Gjivoje, Marinko, *Otok Korčula*, II izdanje, Vlastita naklada, Zagreb, 1969.

39. Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, br.1, 2018. 5-35.
40. Kalogjera, Goran, *Bratimsko pjesništvo grada Korčule*, Rijeka, 1998., HFD, str. 24.
41. Kelava, Josipa, Badnjica u kulturnoj baštini posušškoga kraja. *Ethnologica Dalmatica*, 24 (1). Split: Etnografski muzej, 2017., 5-21.
42. Kelava, Josipa, Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (1). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru. 2018., 157-171.
43. Lupis, Vincije B. 2006. Josip Kosirić Teodošević – korčulanski biskup (1787. – 1802.), vjerski i kulturni promicatelj. *Croatica Christiana periodica*, Vol. 30 No. 58. Zagreb, 2006. str. 117.-130.
44. Padovan Karmen, *Tradicijska kazivanja grada Korčule*, završni rad. Split, 2021., str. 1-64.
45. Tulić, Damir. 2002. Povijest sv. Todora i njegovi likovni prikazi u gradu Korčuli. U: *Godišnjak grada Korčule* 7, str. 133-164.
46. Vojinović Traživuk, Branka, Jedan etnološki pogled na Božić, *Ethnologica Dalmatica* 26, Split, 2019, 1-23.
47. Žanetić Katarina, *Božićno koledanje i veseljanje na otoku Korčuli*, *Ethnologica Dalmatica*, Vol. No. 23, Split, 2016., str. 71-114.
48. Žuvela, Tanja. *Usmeno-književni žanrovi u korčulanskim blagdanskim, svadbenim i drugim običajima*, diplomski rad. Split: Filozofski fakultet, 2013.

Elektronički izvori

1. Dora Mikelić, Korčulani proslavili dan grada Neka nas čuva sveti Todor!
2. < <https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/zupanja/korcula/korculani-proslavili-dan-grada-neka-nas-cuva-sveti-todor-558672>> (pristup: siječanj 2021.).

3. M. R. Na današnji dan odigrala se presudna bitka za budućnost kršćanstva.
<<https://laudato.hr/Novosti/Zanimljivosti/Prije-tocno-1703-godine-odigrala-se-presudna-bitka.aspx>> (pristup: siječanj 2021.).
4. <https://www.bitno.net/vjera/svetac-dana/sveta-barbara-zagovornica-ljudi-u-situacijama-opasnim-po-zivot/> (pristup: lipanj 2022.)
5. <https://www.bitno.net/vjera/svetac-dana/sveti-filip-i-jakov/> (pristup: lipanj 2022.)
6. <https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/zupanija/korcula/fotogalerija-maskarani-docek-pola-nove-godine-611427> (pristup: lipanj 2022.)

Sažetak

Otok Korčula neotkriveni je biser južne Dalmacije koji piše svoje priče još od davnih vremena. Istoimeni grad čini ga bogatijim jer unutar svojih masivnih bedema krije mnoštvo povijesnih zapisa, običaja, tradicije te umjetnosti. Zahvaljujući volji mještana i prenošenju običaja i tradicije s generacije na generaciju, narod je dobio na kulturnom i duhovnom planu bogatstvo koje je neprocjenjivo. U radu se navode vjerski određeni blagdani i spomendani kao što su Božić, Velika Gospa, razdoblje korizme i slično, te pučki običaji od kojih se neki preklapaju sa vjerskima. Naglasak je stavljen na zaštitnika grada Korčule svetog Tadora. Štuje se od davnih vremena kada su njegove relikvije položene u katedralu svetoga Marka. Gradske bratovštine i mještani svojim bezuvjetnim davanjem te prenošenjem tradicije čuvaju svečanu tradicionalnu procesiju obilježavajući je dana 29. srpnja koja je popraćena različitim manifestacijama. Njegova neprocjenjiva baština pobudila je želju za otkrivanjem tog skromnog, ali bogatog mjesta, stoga prvenstveni cilj jest prikazati svetog Tadora u okviru hrvatske tradicijske baštine te istaknuti važnost tradicije kao same takve.

Ključne riječi: otok Korčula, tradicija, sveti Todor, kulturna baština, pučki običaji

CULTURAL ANTHROPOLOGY OF KORČULA WITH SPECIAL REFERENCE TO THE CO-PROTECTOR OF SAINT TODOR

Summary

The island of Korčula is an undiscovered pearl of southern Dalmatia that has been writing its stories since ancient times. The town of the same name makes it richer because within its massive ramparts it hides a multitude of historical records, customs, traditions and art. Thanks to the will of the locals and the transmission of customs and traditions from generation to generation, the people have gained a cultural and spiritual wealth that is invaluable. The paper lists religiously specific holidays and commemorations such as Christmas, Assumption, Lent and the like, and folk customs, some of which overlap with religious ones. Emphasis was placed on the patron saint of the town of Korčula, St. Todor. It has been revered since ancient times when his relics were laid to rest in St. Mark's Cathedral. City fraternities and locals, with their unconditional giving and transmission of tradition, keep the solemn traditional procession, marking it on July 29th, which is accompanied by various events. His invaluable heritage has aroused the desire to discover this humble but rich place, so the primary goal is to present St. Todor within the Croatian traditional heritage and emphasize the importance of tradition as such.

Keywords: island of Korčula, tradition, St. Todor, cultural heritage, folk customs

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja GLORIA LOZANČIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice HRVATSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI / POVIJESTI UMJETNOSTI, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 13. 7. 2022.

Potpis

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	GLORIA LOZANČIĆ
NASLOV RADA	KULturna ANtropolOgija KORČULE S POSEBNIM OBITOM NA SUZAŠTITNIKA SV. TODORA
VRSTA RADA	DIPLOMSKI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ZNANSTVENO POLJE	FILOLOGIJA
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	PROF. DR. SC. MARKO DRAGIĆ
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	—
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. LUCIJANA ARMANDA ŠUNDOV 2. MARKO DRAGIĆ 3. NIKOLA ŠUNARA

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog (diplomskog) rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uredenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

a.) u otvorenom pristupu

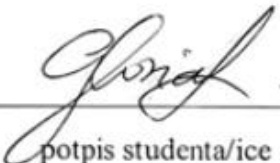
b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

SPLIT, 13.7.2022.

mjesto, datum

potpis studenta/ice